

Üniversitelerin
Engelli Öğrenci Birimleri

WEB ERİŞİLEBİLİRLİĞİNİN İZLENMESİ RAPORU

ARAŞTIRMA:

AHMET TAYFUR ARSLAN - BERKAY ÖMER ÜNAL - EMRE TAŞGIN

YAYINLAMA TARİHİ

KASIM 2021

TOPLUMSAL HAKLAR VE ARAŞTIRMALAR DERNEĞİ

WWW.TOHAD.ORG

BILGI@TOHAD.ORG

TOPLUMSAL HAKLAR VE ARAŞTIRMALAR DERNEĞİ (TOHAD),

HAK TEMELLİ ÇALIŞAN BİR SIVİL TOPLUM ÖRGÜTÜDÜR.

Üniversitelerin Engelli Öğrenci Birimleri
Web Erişilebilirliğinin İzlenmesi Raporu

Kasım 2021 - Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği [TOHAD]
İzleme Ekibi:

Ahmet Tayfur Arslan - Berkay Ömer Ünal - Emre Taşgın

Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği [TOHAD], hak temelli çalışan bir sivil toplum örgütüdür.

TOHAD, engelliler, kronik ya da süreğen hastalar, yaşlılar, kadınlar, çocuklar vb. sosyal, ekonomik ve psikolojik mağduriyet ve kısıtlılık yaşayan, ayrımcılığa, istismara ve hak kaybına uğrayan risk altındaki sosyal grupların kanun, anayasa, uluslararası sözleşmeler ve evrensel hukuk ilkelerinden doğan (politik haklar dışındaki) tüm haklarından ayrıma uğramadan, eşit yaşam hakkı sınırları içerisinde faydalanmalarını, bu alanda kanunların, anayasanın ve uluslararası sözleşmelerin Türkiye’de uygulamaya hakim kılınması için faaliyet göstermektedir.

Dernek, kadınların, çocukların, engellilerin, yaşlıların ve diğer risk altındaki sosyal grupların medeni haklar, sağlık, eğitim, istihdam, ulaşım, erişim vb. alanlarındaki hak kayıplarından ve/veya uğradıkları ayrımcılık sorunlarından yola çıkarak, bir taraftan bu sorunların çözümü için her türlü iletişim kanalını kullanarak kamuoyu yaratmayı, diğer taraftan da kamu kurum ve kuruluşları nezdinde girişimlerde bulunmayı hedeflemektedir. TOHAD, idari girişimlerin sonuç vermediği hallerde öncelikle ulusal hukuk sistemi kapsamında hukuki girişimlerde bulunmayı, gerektiği hallerde de Uluslararası sözleşmeler kapsamında Avrupa Sosyal Konseyi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi vb. uluslararası hak arama zeminlerde çözümler aramayı hedeflemektedir.

Yönetici Özeti

İnternet, bilgi teknolojileri, çevrimiçi hizmetler artık yaşamın ayrılmaz bir parçası. Hal böyle olunca engelli bireyler bakımından erişilebilirlik, web erişilebilirliği ve dijital erişilebilirlik konularını da kapsayacak biçimde anlam genişlemesi yaşadı. Önemli bir hak mücadelesi alanına dönüşen web erişilebilirliği, Türkiye’de yeni yeni tartışılıyor ve bu alanda çok az çalışma bulunuyor.

Bir web sitesinin tüm içeriği ve içerdiği tüm fonksiyonlar, kullanıcıların eşit olarak faydalanabileceği şekilde tasarlanmış ise o sitesinin erişilebilirlik kurallarına uygun olarak yapılandırıldığı söylenebilir. Engelliler bakımından ise en temel biçimiyle tanımlayacak olursak engelli bireylerin web sayfalarını sorunsuz bir biçimde kullanabilmesi demektir. Çalışmamızda üniversitelerin engelli birimlerinin web sitelerinin / sayfalarının içerik bakımından erişilebilirliğini incelemeyi amaçladık.

Türkiye’de kamu kurumlarının sitelerinin erişilebilirliği önemli araştırma alanlarından biri. Üniversitelerin genel web sitelerinin erişilebilirliği ile ilgili çalışmalar da mevcut. Ancak üniversitelerin engelli birimlerinin web erişilebilirliği çok fazla çalışılmamış durumda.

Araştırmanın yöntemini belirlerken web sayfalarının erişilebilirliğinin üç farklı boyutunu ortaya koymayı istedik.

Biliyoruz ki web içeriklerinin erişilebilirliği alanında uzun yılların birikimine dayanılarak hazırlanmış göstergeler bulunuyor. Temelde Web Content Accessibility Guidelines 2.1 (WCAG) / Web İçeriği Erişilebilirlik Rehberi’nde yer alan ilkelere göre Türkiye’deki üniversite engelli birimlerinin web sayfalarının erişilebilirliğini ölçmeyi arzuladık. Ne var ki birim sayfalarında genellikle iletişim bilgileri, engelli öğrencileri ilgilendiren dokümanlar, bildirim formları, güncel duyurular, görseller ve videolar yer almakta. Dolayısıyla bu şekilde içeriğe sahip internet sayfalarında “A” seviyesi kriterlerinin tümünün test edilmesi de mümkün olmadı.

Web içeriği erişilebilirliği aynı zamanda kullanıcı deneyimi ile doğrudan bağlantılı bir sorunlar bütününe işaret ediyor. Doğrudan kullanıcılar olan engelli öğrencilerin deneyimlerini de ortaya koymanın gerekli olduğunu düşündük. Belirlediğimiz engelli üniversite öğrencilerinin katılımıyla web sitelerinin kullanıcı deneyimleri bakımından

erişilebilirliklerine baktık. Bu çalışmadan yola çıkarak bir web sayfası olan bütün engelli öğrenci birimlerine uygulayacağımız bir kontrol soru seti hazırladık ve uyguladık.

Son olarak da bu web sayfalarının sahibi olarak üniversitelerin kendilerini nasıl ve nerede konumlandıklarını da anlamak istedik. Bunun için de kullanıcı deneyimlerinde tespit edilen konular ile kullanıcıların üniversitelerin ve engelli birimlerinin web sitelerine girdiklerindeki süreçlere dayanarak üniversitelere yönelik kontrol soru seti ile paralel bir anket soru seti hazırladık ve bilgi edinme başvurusu ile üniversitelerin yanıtlanmasını talep ettik.

Böylelikle 3 aşamalı bir yöntem ile araştırmayı tamamladık. Birden çok veçhesini bir arada değerlendirmek arzusunda olduğumuzdan oldukça kapsamlı ve ayrıntılı bir veri setine ulaşmış olduk. Bu kapsamlı veriyi de Türkiye'deki engelli öğrenciler bağlamına oturtarak mümkün olduğunca basitleştirilmiş bir biçimde sunmaya çalıştık. Bu nedenle de bu çalışma kapsamında benzer soru setine sahip engelli öğrenci deneyimlerinden yola çıkarak yaptığımız araştırma ile üniversitelere yaptığımız bilgi edinme başvurularının yanıtlarının karşılaştırmalı bir sunumunu amaçladık.

Yaptığımız çalışma sonucunda tespit ettiğimiz en önemli sorun üniversitelerin kendilerini engelli öğrencilerin web erişilebilirliği bakımından konumladıkları yer ile araştırmamızın ortaya çıkardığı sonuçlar arasından pek çok durumda ciddi farklar olduğu. Öyle ki belli bir koşulun sağlanıp sağlanmadığına olumlu yanıt veren üniversite sayısının araştırmanın sonucunda ortaya çıkan sayıdan yüksek olduğu bek çok durumu verilerin analiz edildiği bölümde takip edebilirsiniz.

Bilgi edinme ile araştırma arasında ortaya çıkan farkların özellikle biraz daha öznel değerlendirme içeren sorularda ortaya çıktığını tespit ettik. Doğrudan kolaylıkla tespit edilebilecek konularda bir tutarlılık varken, biraz daha yoruma açık olabilecek konularda üniversitelerin yanıtlarının olumludan yana bir eğilim gösterdiği görülüyor.

Her ne kadar "Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği"nde her üniversitede "Engelli Öğrenci Birimi" kurulması ve bu birimlerin de üniversitede okuyan engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik birime ait bir internet sitesi oluşturmaları öngörülüyorsa da birim sayfalarının erişilebilirliklerine ilişkin standartları belirlemiyor, sayfalarda hangi içeriklerin erişilebilir olması gerektiğini kayıt altına almıyor. Bu nedenle de birimlerin sayfaları arasında farklılıklar ortaya çıkmakta. Yapılması gereken ise daha ayrıntılı bir yönetmelik ya da yönerge ile bu birimlerin asgari standartları yerine getirmesini sağlamaktır.

Engelli öğrenci birimlerinin sayfalarında engelli üniversite öğrencilerinin, eğitimleri süresince ihtiyaç duyabilecekleri her türden bilgi paketinin, yönlendirmenin, güncellemenin bütün engelli gruplarının erişebileceği bir biçimde sunulması gerekiyor. Engelli öğrencilerin üniversitenin farklı birimleri ve engelli birimi ile iletişimini kolaylaştıracak erişilebilir iletişim kanallarının da açık tutulması zorunlu.

Sayfalar tasarlanırken özel bir ihtiyaca yönelik oldukları unutulmamalı ve üniversitelerin genel sitelerinden farklı bir yapıda tasarlanmalıdır. Mümkünse farklı engellere sahip öğrencilerin kolaylıkla kullanabilecekleri farklı kullanıcı arayüzleri sunulmalıdır. Bu öğelerin nasıl hayata geçirileceğini düzenleyen ilkelerin yerine getirilmesi ile web içeriği anlaşılabilir, web sayfaları gezinebilir ve etkili bir şekilde kullanılabilir hale gelecektir. Bir adım ileri de engelli bireylerin içeriğe katkı sunabilecekleri tasarımların uygulanmasıdır.

İçindekiler

Yönetici Özeti	1
Giriş	1
Üniversiteler ve Engelli Öğrenciler	3
Türkiye’de Üniversiteler.....	3
Üniversitelerde Engelli Öğrenciler.....	4
Erişilebilirlik Yükümlülükleri ve Uygulamalar	6
Uluslararası Belgeler.....	6
Yerel Mevzuat ve Düzenlemeler	7
Erişilebilirlik ile ilgili Standartlar ve Üniversiteler	10
Yöntem	12
izleme Çerçevesinin Belirlenmesi.....	13
Araştırmanın Evreni ve Örneklemi.....	13
Üniversite Web Sitelerinin İncelenmesi.....	14
Üniversite Web Sitelerinin Pilot İncelemesi ve Kontrol Listesinin Hazırlanması.....	14
BEB Soru Setlerinin Hazırlanması ve Bilgi Edinme Başvuruları.....	14
Teknik Altyapı Göstergelerinin ile Kontrol Listesinin Hazırlanması ve Web Sitelerine Uygulanması	14
Verilerin Analizi	16
Sonuç	27
Ekler	29
Ek I: Bilgi Edinme Başvurusu Soru Seti.....	29
Ek II: Genel Görünüm Kontrol Listesi.....	34
Ek III: İnternet Siteleri Erişilebilirlik [Teknik Altyapı] Kontrol Listesi [A Seviyesi].....	38
EK IV: Web İçeriği Erişilebilirlik Rehberi.....	44
A Seviyesi ilkeler	44
AA Seviyesi ilkeler	44
AAA Seviyesi ilkeler.....	45
Kaynakça	46

Giriş

Bütün dünyada bilişim teknolojilerinde, dijital hizmetlerde, internet kullanımında yaşanan gelişmeler sonucunda engelli bireyler bakımından erişilebilirlik, web erişilebilirliği ve dijital erişilebilirlik konularını da kapsayacak biçimde anlam genişlemesi yaşamıştır. Önemli bir hak mücadelesi alanına dönüşen web erişilebilirliği, Türkiye’de yeni yeni tartışılıyor ve bu alanda çok az çalışma bulunuyor. Üstelik son iki yıldır yaşanan küresel salgının etkisi ile çalışma hayatının, eğitim hayatının, birçok hizmetin uzaktan ve/ya çevrimiçi devam etmeye başlaması ile web erişilebilirliği herkes için önemli bir konuma geldi.

Engelli öğrencilerin, çalışmamız özelinde engelli üniversite öğrencilerinin eşit ve adil biçimde eğitim hakkından yararlanabilmeleri için web erişilebilirliği artık kilit bir noktada bulunuyor. Ne var ki üniversitelerin hem genel hem de engelli birimlerinin sitelerinin erişilebilirliği önemli bir sorun olarak varlığını sürdürüyor. Küresel salgın koşullarında uzaktan eğitimin önem kazanması ile engelli üniversite öğrencilerinin web içeriklerine erişimleri daha da önemli bir hale geldi.

Bir web sitesinin tüm içeriği ve içerdiği tüm fonksiyonlar, kullanıcıların eşit olarak faydalanabileceği şekilde tasarlanmış ise o sitesinin erişilebilirlik kurallarına uygun olarak yapılandırıldığı söylenebilir. Engelliler bakımından ise en temel biçimiyle tanımlayacak olursak engelli bireylerin web sayfalarını sorunsuz bir biçimde kullanabilmesi demektir. Bunun için de web sayfalarının engelli bireylerce kolaylıkla algılanabilecek öğeleri içermesi, arayüz bileşenlerinin ve sayfalarda dolaşımı sağlayan öğelerin işletilebilir ve anlaşılabilir olması, içeriğin kullanıcı araçları tarafından güvenilir ve doğru bir biçimde yorumlanabilmesini sağlayacak kadar tatmin edici olması gerekmektedir. Bu öğelerin nasıl hayata geçirileceğini düzenleyen ilkelerin yerine getirilmesi ile web içeriği anlaşılabilir, web sayfaları gezinebilir ve etkili bir şekilde kullanılabilir hale gelecektir. Bir adım ileriye de engelli bireylerin içeriğe katkı sunabilecekleri tasarımların uygulanmasıdır.

Ne yazık ki Türkiyeli kullanıcılara hitap eden mevcut pek çok web sitesi engelliler bakımından erişilebilir değildir. Zaten web erişilebilirliği kavramı da Türkiye için görece yeni bir kavram. Bu alana özgülenmiş bir yasal düzenleme de bulunmuyor. Ancak kurumların ya da örgütlerin kendi bünyelerindeki web sitelerinin erişilebilir olması için yaptığı düzenlemeler ile

Web erişilebilirliği ... evrensel tasarım ilkelerinin internet ortamındaki karşılığı olarak sanal ortamda engellileri, çocukları ve yaşlıları da kapsayacak şekilde herkesin algılayabileceği, anlayabileceği, gezinebileceği ve etkili bir şekilde kullanabileceği içerikler oluşturulması anlamına gelmektedir. [Narin: 169]

Web'in gücü evrenselliğindedir.
Engelli olsun ya da olmasın herkes
tarafından erişim, önemli bir
özelliktir. [Tim Berners-Lee - Web'in
Mucidi]

oluşturduğu ya da takip ettiği ilkeler bulunuyor. Bu kurumlardan
biri de Yükseköğretim Kurumu [YÖK].

14 Ağustos 2010 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan
"Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon
Yönetmeliği" her bir üniversitelerde "Engelli Öğrenci Birimi"
kurulmasını öngörmüştür [madde11]. Bu birimlerin görevleri
arasında birime ait bir internet sitesi oluşturulması bulunmaktadır
[madde 12/e]. Çalışmamızda da bu birimlerin web sitelerinin /

sayfalarının içerik bakımından erişilebilirliği incelenmiştir. Ayrıca üniversitelerin
engelli birimlerinin çalışma ve örgütlenme modellerini, engelli öğrencilerin web
içeriklerine erişimlerine ilişkin çalışmalarını, engelli birimlerinin kendi çalışmalarını
nasıl alımladıklarını görebilmek için bir anket çalışması yapılmıştır.

Üniversitelerin engelli öğrenci birimlerine ait internet siteleri, evrensel olarak kabul
edilen Web Content Accessibility Guidelines 2.1 (WCAG) / Web İçeriği Erişilebilirlik
Kılavuzu kriterleri çerçevesinde, "A" seviyesi dikkate alınarak değerlendirilmiştir. "A"
seviyesinde erişilebilirlik özellikleri taşıyan bir internet sitesinin en düşük erişilebilirlik
kriterlerini karşıladığı ifade edilebilir.

Üniversitelerin engelli öğrenci birimlerine ait internet sitelerinin çoğu müstakil yapıda
değildir. Bir diğer deyişle bu siteler, üniversitelerin kullanmakta olduğu içerik yönetim
sistemlerine entegre şekilde çalışmaktadır. Dolayısıyla birim web sayfasında yer
alan erişilebilirlik problemlerinin en önemli kaynaklarından biri, üniversitelerin
kullanmakta olduğu içerik yönetim sistemlerinin tasarım ve kodlamasıyla ilgilidir.

Diğer taraftan birim internet siteleri karmaşık yapıda da değildir. Birim sayfalarında
genellikle iletişim bilgileri, engelli öğrencileri ilgilendiren dokümanlar, bildirim
formları, güncel duyurular, görseller ve videolar yer almaktadır. Dolayısıyla bu
şekilde içeriğe sahip internet sayfalarında "A" seviyesi kriterlerinin tümünün test
edilmesi de mümkün olmamıştır. Bu nedenle söz konusu kriterler arasında birim
sayfalarında rastlanan özellikler belirlenmiş, genellikle ekran okuyucu yazılımları
ilgilendiren kritik problemlere odaklanılmıştır.

Son olarak, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Ankara Müzik ve Teknoloji
Üniversitesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, Niğde Ömer
Halisdemir Üniversitesi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi ve
Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, bünyelerinde bir birim buldursalar veya
birimi kurma aşamasında olsalar bile gerekli yönetmelik/yönergeleri genel sitelerine
koymuşlar, birim için ayrıca bir web sayfası oluşturmamışlardır. Dolayısıyla bu
üniversiteler içerik bakımından değerlendirmeye tabi tutulabilirler bile, web
erişilebilirliği anlamında değerlendirmeye alınamamıştır.

Üniversiteler ve Engelli Öğrenciler

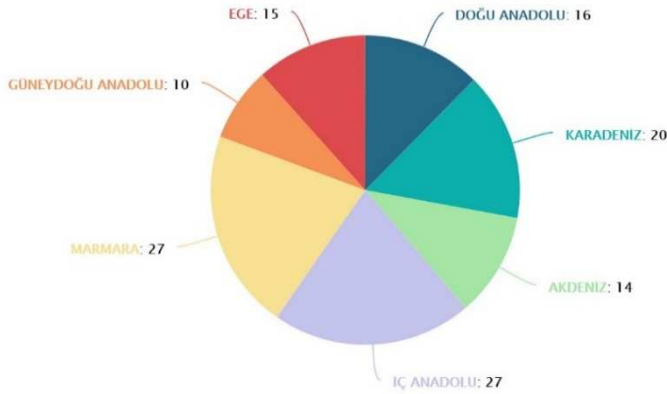
Coğrafyamızda üniversitelerin tarihi 1453 tarihine kadar geri götürülüyor olsa da modern anlamda üniversite tarihimizin Darülfünun'un kurulduğu 1846 yılından başlatılması daha gerçekçi olacaktır. Cumhuriyet döneminde yüksek öğretim tarihi ise yaygın olarak 1933 yılında yapılan "Üniversite Reformu" ile başlatılmaktadır.

1960 yılına gelindiğinde Türkiye'de yalnızca 7 adet üniversite bulunuyordu: İstanbul Üniversitesi - 1933, İstanbul Teknik Üniversitesi - 1944, Ankara Üniversitesi - 1946, Karadeniz Teknik Üniversitesi - 1955, Ege Üniversitesi - 1955, Atatürk Üniversitesi - 1957 ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi - 1959.

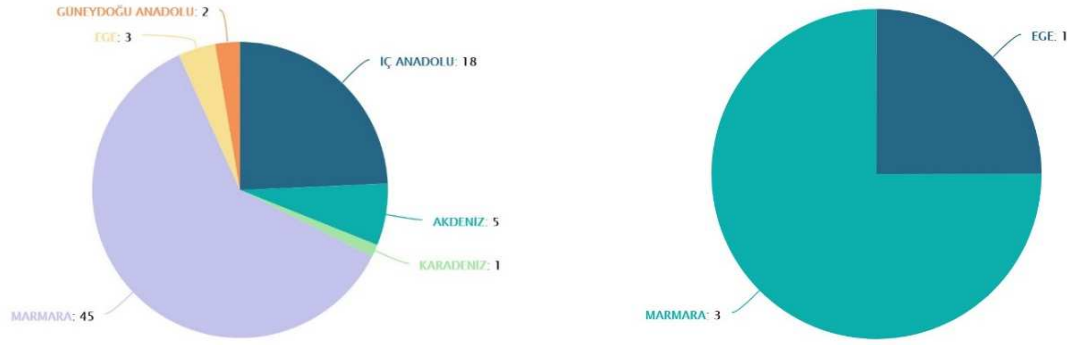
Yüksek öğretim, 1981 yılında YÖK'ün kurulması ile kurumsal ve idari yönden merkezi bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Sürecin tamamlanması sonucunda üniversiteler 1982 yılı itibarıyla 27 üniversite ile bunlara bağlı fakülte, enstitü, yüksekokul, konservatuvar ve yüksekokullarından oluşan birleşik bir yapıya dönüştürülmüştür.

Türkiye'de Üniversiteler

Türkiye'de üniversite sayısı son 20 yılda hızla artmıştır. 1960 yılında 7 olan ve 1982 yılında 27'ye ulaşan üniversite sayısı, 2001 yılında 76, 2011 yılında 165 ve 15 Eylül 2021 itibarıyla ikisi pasif 129 devlet, biri pasif 74 vakıf ve 4 vakıf meslek yüksek okulu olmak üzere 207'ye ulaşmıştır.

Bölgelere göre devlet üniversitelerinin dağılımı: Ege -15, Doğu Anadolu - 16, Karadeniz - 20, Akdeniz - 14, İç Anadolu - 27, Marmara - 27, Güneydoğu Anadolu - 10.

Bölgelere göre vakıf üniversitelerinin dağılımı: Ege -3, Karadeniz - 1, Akdeniz - 5, İç Anadolu - 18, Marmara - 45, Güneydoğu Anadolu - 2.

[Kaynak: <https://istatistik.yok.gov.tr/>]

Benzer bir biçimde öğrenci sayıları da hızla artmış ve Yüksek Öğretim Kurumu'nun sağladığı en son verilere göre 2020-2021 öğretim yılında üniversitelere kayıtlı öğrenci sayısı 8 milyon 240 bin 997'ye çıkmıştır. Sadece bir önceki öğretim yılı ile karşılaştırıldığında bile öğrenci sayısının yaklaşık 300 bin öğrenci arttığı görülmektedir.¹

Üniversitelerde Engelli Öğrenciler

Yüksek Öğretim Kurumu engelli öğrenci sayılarına ilişkin güncel ve öğretim yıllarına göre olmak üzere farklı istatistik veriler sağlıyor. Ayrıca 3 Aralık 2020 tarihinde yayınlanan "Koronavirüs Salgını Döneminde Engelli Öğrencilerin Eğitime Erişimi" bilgi notunda da engelli öğrenci sayısı veriliyor.

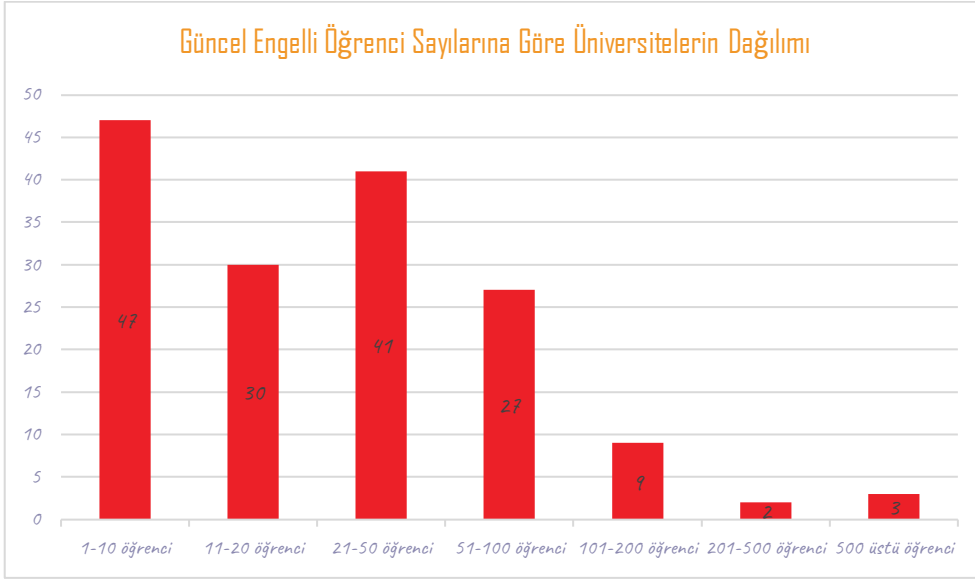
Yüksek Öğretim Kurumu'nun sağladığı istatistik verilerine göre 2020-2021 öğretim yılında 156 üniversitede açık öğretim ve uzaktan öğretim öğrencileri dahil olmak üzere 50 bin 123 engelli öğrenci bulunuyordu.

Aynı öğretim yılı içinde ve 3 Aralık 2020 tarihinde yayınlanan "Koronavirüs Salgını Döneminde Engelli Öğrencilerin Eğitime Erişimi" bilgi notunda ise YÖKSİS verilerine göre engelli öğrenci sayısı 51 bin 647 olarak veriliyor. Bu öğrencilerin 27 bin 782'si önlisans, 23 bin 581'i lisans, 236'sı yüksek lisans ve 48'i doktora düzeyinde eğitim gördüğü belirtilmektedir.² Bu bilgi notundan öğreniyoruz ki engelli öğrencilerin yaklaşık %90'ı açık öğretim programlarında kayıtlıdır.

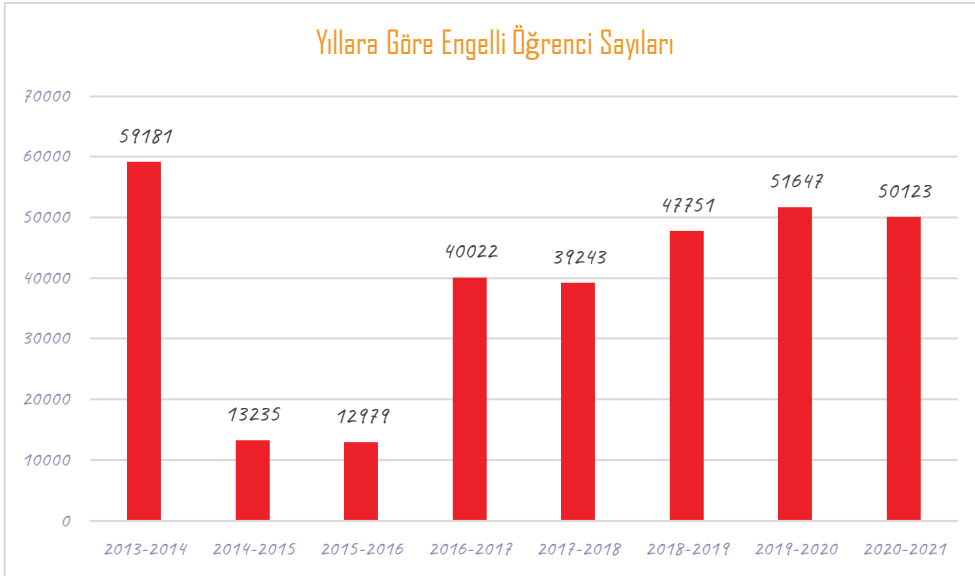
Kurumun verdiği güncel verilere göre ise 207 yüksek öğretim kurumundan 159'unda engelli öğrenci bulunmaktadır. Bu kurumlarda öğrenim gören engelli öğrenci sayısı 36 bin 377 erkek ve 17 bin 855 kadın olmak üzere toplam 54 bin 232 kişidir. Bu sayıya yine açık öğretim ve uzaktan öğretim öğrencileri de dahildir. Bu nedenle en çok engelli öğrencinin bulunduğu üniversiteler de açık öğretim fakültelerinin bulunduğu Anadolu [37.889 öğrenci], Atatürk [6.855 öğrenci] ve İstanbul [3.707 öğrenci] üniversiteleridir.

¹ <https://istatistik.yok.gov.tr/>

² <https://engelsiz.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/engelsiz-erisim-engelsiz-egitim.aspx>

Yüksek Öğretim Kurumu'nun web sayfasında engelli üniversite öğrencilerine ilişkin veriler 2013-2014 yılından itibaren veriliyor. Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere engelli öğrenci sayılarında önemli dalgalanmalar olduğu gözlemleniyor. 2013-2014 öğretim yılında yaklaşık 60 bin olan engelli öğrenci sayısı, sonraki iki öğretim yılında 13 bin civarına düşüyor.³ Takip eden yıllarda yeniden önce 40 bin, daha sonra 50 bin ortalamasına yükseliyor.

³YÖK'ün, 2014-2015 ve 2015-2016 öğretim dönemlerine ilişkin verdiği bu sayıların açık öğretim programlarında kayıtlı öğrencileri içermediği anlaşılıyor.

Erişilebilirlik Yükümlülükleri ve Uygulamalar

Engellilerin genel olarak haklarını, özel olarak da erişilebilirliğe ilişkin haklarını düzenleyen Türkiye'nin tarafı olduğu uluslararası belgeler ile kendi iç hukukunda ürettiği düzenlemeler bulunmaktadır. Ne var ki bu belgelerde erişilebilirliğe, özellikle de web içeriklerinin engelliler bakımından erişilebilir olmasına ilişkin bağlayıcı, yaptırım gücü olan hükümler bulunmamaktadır. Mevcut hükümlerin de hayata geçirilmesinde eksiklikler, uygulamalar arasında farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Yine de mevcut durumda bütün eksikliklere karşın önemli çalışmaların yapıldığını belirtmeliyiz.

Uluslararası Belgeler

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Birleşmiş Milletler [BM] Genel Kurulu'nun 13 Aralık 2006 tarihli A/RES/61/106 kararıyla kabul edilmiş ve 3 Mayıs 2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, sözleşmeyi çekince koymadan ve bir beyanda bulunmadan 30 Mart 2007 tarihinde imzalamıştır.

Sözleşme'nin onaylanması 3 Aralık 2008 tarihinde TBMM'de uygun bulunmuştur. Sözleşme'nin onayına ilişkin Bakanlar Kurulu kararı ve resmi Türkçe çeviri, 14 Temmuz 2009 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

Onay belgeleri 28 Eylül 2009 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne gönderilmiş, sözleşme Türkiye bakımından 28 Ekim 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'nin 9. maddesi "Erişilebilirlik" başlığını taşımaktadır. Madde, internet dahil bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimi de düzenlemektedir. Söz konusu maddenin ilgili bölümleri şöyledir:

Madde 9 - Erişilebilirlik

1. Taraf Devletler engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dahil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacaklardır. Erişim önündeki engellerin tespitini ve ortadan kaldırılmasını da içeren bu tedbirler diğerlerinin yanında, aşağıda belirtilenlere de uygulanır:

...

(b) Elektronik hizmetler ve acil hizmetler de dahil olmak üzere bilgi ve iletişim araçları ile diğer hizmetler.

2. Taraf Devletler aşağıdakileri gerçekleştirmek için de uygun tedbirleri alacaklardır:

...

(g) Engellilerin İnternet dahil yeni bilgi ve iletişim teknolojilerine ve sistemlerine erişiminin teşvik edilmesi;

(h) Erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemlerinin tasarım, geliştirme ve dağıtım çalışmalarının ilk aşamadan başlayarak teşvik edilmesi ve böylece bu teknoloji ve sistemlere engelliler tarafından asgari maliyetle erişilebilmesinin sağlanması.

Sözleşmenin “İfade ve Görüş Özgürlüğü ile Bilgiye Erişim” başlıklı 21. maddesinin “c” fıkrasında da engelli bireylerin sunulan hizmetlere ilişkin bilgiye internet dahil olmak üzere erişimlerinin sağlanması teşvik edilmiştir.

Sözleşmeye taraf devletler, BM Engelli Hakları Komitesi’ne düzenli rapor sunmakla yükümlüdürler. İlk raporun ardından 4 yıllık periyotlarla komiteye rapor sunulmaktadır. Türkiye 2017 yılında sunduğu raporunda “Erişilebilirlik” başlığı altında kapsamlı bilgiler vermiştir. Ne yazık ki verilen bilgilerin tamamı mekansal erişilebilirlik ile ilgilidir ve web erişilebilirliğine atıf yoktur. “Bilgiye Erişim” bölümünde ise Kalkınma Bakanlığı’nın stratejisinde yer alan hedefler ve çalışmalara yer verilmiştir. Ayrıca W3C Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu’nun Türkçeye çevirisinin yapıldığı belirtilmektedir.

Komite ise Türkiye’nin raporuna ilişkin Sonuç Gözlemleri’nde Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu’nun yeterince etkili ve kararlı bir biçimde uygulanmadığına dikkat çekerek kamu kurumlarının web sitelerinin erişilebilir olması için çabaların artırılması ve internet üzerinden bilgi sağlayan hizmet sağlayıcıların engelliler için erişilebilir formatta yayın yapmalarını sağlayacak önlemlerin alınması gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur.

Türkiye’nin de temsil edildiği Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi 2001 yılında aldığı “Kapsamlı Yeni Teknolojiler Aracılığıyla Engelli Kişilerin Tam Vatandaşlığına Doğru” kararı ile güncel teknolojik gelişmeler ile yeni ihtiyaçları da gözönüne alarak bilgi sağlayan tüm sistemlerin tasarımında engelli bireylerin erişiminin de dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Kararda kamu kurumlarına ait web sitelerinin Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu’nda belirlenen ilkeler izlenerek tüm bireyler için erişilebilir kılınması gerektiği üzerinde durulmuştur.

Yerel Mevzuat ve Düzenlemeler

Türkiye’de engelli bireylerin haklarını düzenleyen temel metin, 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’dur. Bu kanunda 2014 yılında köklü değişiklikler yapılmıştır.

İlk çıkarıldığında adı “Özürülüler Kanunu” olan kanunda erişilebilirliğe yalnızca Geçici Madde 3’te değinilmiştir. Geçici madde yalnızca, belediyelerin sağladıkları ile özel ve kamu toplu taşıma hizmetlerinin erişilebilir olması durumunu takvime bağlamıştır. Bu takvime de daha sonradan yapılan değişikliklerle bağlı kalınmamıştır. Kanunun adı da 2013 yılında “Engelliler Hakkında Kanun” olarak değiştirilmiştir.

Engelliler Hakkında Kanun'un mevcut 7. maddesi "Erişilebilirlik" başlığını taşımaktadır ve yalnızca maddenin 3. fıkrasında bir cümle ile konuya değinilmektedir:

Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler için erişilebilir olması sağlanır.

Kanun yine Geçici Madde 3 ile belediyelerin sağladıkları ile özel ve kamu toplu taşıma hizmetlerinin erişilebilir olması durumunu bir kere daha takvime bağlamıştır. 27 Ocak 2007 tarihinde 2007/4 sayılı "Kamu Kurumları İnternet Sitesi Kılavuzu" başlıklı Başbakanlık Genelgesi yayınlanmıştır. Bu genelge ile tüm kamu kurum ve kuruluşlarının web sitelerinin hazırlanan kılavuza uyumlu hale getirilmesi kararı alınmıştır.

Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu-Marmara Araştırma Merkezi [TÜBİTAK-MAM] sorumluluğunda yürütülen çalışmalar neticesinde hazırlanan kılavuzun, 3.1 bölümü "Erişilebilirlik" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde kamu kurumlarından web sitelerini -mümkünse en baştan- engelli kullanıcıların ihtiyaçları gözönüne alınarak tasarlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu çalışmalar yapılırken de WAI Web İçeriği Erişilebilirlik Rehberi ile W3C Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu ilkelerinden yararlanılabileceği, sitenin erişilebilirlik gereklerini sağlayıp sağlamadığını sınamak için çeşitli çevrimiçi araçların kullanılabileceği belirtilmiş, erişilebilirlikle ilgili tavsiyelerde bulunulmuştur.

TÜRKİSAT tarafından 2009 yılında "Kamu Kurumları İnternet Siteleri Standartları ve Önerileri Rehberi" hazırlanmış, kamu internet sitelerinin geliştirilmesi aşamasında kullanılabilecek standartlar ve öneriler kapsamlı bir biçimde sunulmuştur.

TÜBİTAK ile Kalkınma Bakanlığı daha sonra Kamu İnternet Siteleri Rehberi (KAMİS) Projesi'ni uygulamıştır. Hazırlanan rehber 2014 yılı sonunda kamuoyu ile paylaşıldı. Proje kapsamında açılan web sitesi daha sonra TÜBİTAK sitesinin altına alınmıştır. "İnternet Sitelerinde Kullanılabilirlik ve Erişilebilirlik Rehberi", "Kullanılabilirlik İlkeleri Rehberi", "Erişilebilirlik İlkeleri Rehberi" ve "Kamu İnternet Siteleri Mevzuat Bilgileri Rehberi" ve "Teknoloji Rehberi" olmak üzere KAMİS'i oluşturan 5 ayrı alt rehberle bu siteden ulaşmak mümkündür. Bu rehberler yine uluslararası standartlara ve rehberlere dayanılarak geliştirilmiştir.

Kamu İnternet Siteleri Rehberi, kamu internet sitelerinin ve kamu hizmeti sunan tüm kuruluşların internet sitelerinin kullanılabilirlik ve erişilebilirlik konularında iyileştirilmesi ve uluslararası standartlara uygun hale getirilmesi için yol gösterici olmayı hedeflemektedir. Rehber, Uluslararası Standardizasyon Teşkilatı (ISO) tarafından hazırlanan ISO 9241-151 (İnsan Sistem Etkileşiminin Ergonomisi-Dünya Geneli İnternet Kullanıcı Arayüzleri Kılavuzu) ve Dünya Geneli İnternet Birliği (W3C) tarafından hazırlanan WCAG 2.0 (Web İçeriği Erişilebilirlik Standartları ve Kriteri) standartlarında yer alan kriterleri kapsamaktadır. Bunun yanında, uluslararası kullanılabilirlik rehberleri ve literatürde yer alan çalışmalar da incelenerek, internet sitesi geliştirme sürecinde dikkat edilmesi gereken kullanılabilirlik ilkelerine yer verilmiştir.

Web erişilebilirliği kavramı dönemin Özürlüler İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2010-2011 "Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı"nda da yer almıştır. Strateji'nin "Stratejik Öncelikler" bölümünün sonunda bilgiye erişilebilirliğin artırılması yönünde yapılacaklar sıralanmıştır. İlerleyen bölümde ise bu yapılacakların izleme ve değerlendirmesinin nasıl yapılacağı kayıt altına alınmıştır.

ÖNCELİK C.4. Bilgiye Erişilebilirliğin artırılması

C.4.1. Özürlülerin internet dahil bilgi ve iletişim teknolojilerine ve sistemlerine erişimi artırılabacaktır.

C.4.2. Bilgi hizmetlerinin erişilebilirliği ile ilgili toplumsal farkındalık artırılabacaktır. [s. 17]

...

Haber ve bilgi verme amacı başta olmak üzere, eğitmek ve eğlendirmek gibi amaçlar taşıyan kitle iletişim araçları erişilebilirlik kurallarına uygun hale getirilecektir. Kamu kurum ve kuruluşlarının internet sayfalarının özürlüler için ulaşılabilir hale getirilmesi, bu kurum/kuruluşların internet sitelerinin uzman kurum ve kuruluş temsilcileri tarafından denetlenmesi yoluyla sağlanacaktır. Kamuya açık alanlarda (kamu ve özel kurumlar, alışveriş merkezleri, sinema, tiyatro vb.) özürlülere yönelik bilgilendirme hizmetlerinin standartlara uygunluğu sağlanacaktır. Özürlülere yönelik elektronik kütüphaneler oluşturulacak ve özürlü bireylerin bu kütüphanelere erişimleri sağlanacaktır. [s. 27]

Çeşitli kamu kurum ve kuruluşları tarafından sağlanan bilgi hizmetlerinin, erişilebilirlik standartlarına uygun olarak sunulması için toplumsal bilinçlendirme çalışmaları yapılacaktır. İnternet hizmeti sunan çeşitli kamu kurum ve kuruluşları internet erişilebilirliği standartları konusunda bilgilendirilecektir. [s. 28]

Her ne kadar o dönemden sonra konu, başka metinlere girdiyse de son dönemde öncelikler arasında yer almadığı dikkati çekiyor. Sözelimi eski Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2018-2022 Stratejik Planı'nda web erişilebilirliğine atf bulunmuyor. Sadece "Hizmet kalitesi ve kapasitesinin artırılması" amacına yönelik "Bakanlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak, kalite ve memnuniyeti artırmak" hedefinin gerçekleşmesi için "erişilebilir elektronik uygulamalar geliştirilmeli ve mevcut uygulamaların erişilebilirliği sağlanmalıdır" ihtiyacının tespiti yapılmıştır. Yerine tesis edilen Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın 2019-2023 Stratejik Planı'nda ise gerçekleştirilmesi planlanan "Mevzuat Çalışmaları ve Standardizasyon" faaliyetleri altında "bilgiye erişim hizmetlerinin engelli ve yaşlılar tarafından güvenli ve bağımsız kullanımını sağlamasına yönelik çalışmalar" taahhüdü bulunuyor. Ayrıca "Bakanlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak, kalite ve memnuniyeti artırmak" başlıklı "Hedef Kartı 6.1" altında "hedeflenen kitlelerin tamamının etkili kullanımının sağlandığı erişilebilir elektronik uygulamalar geliştirilmeli ve mevcut uygulamaların erişilebilirliği sağlanmalıdır" şeklinde tekrar ediyor. Bu stratejik plan bakanlıkların ayrılmasını takiben yeniden kurulan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın da cari stratejik planı olarak görünüyor web sitelerinde.

2010 yılında dönemin Özürlüler İdaresi Başkanlığı tarafından yapılan engelliliğe bağlı ayrımcılığın ölçülmesine ilişkin bir araştırma, bilgiye erişimin de mekansal erişim kadar sorunlu olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmaya katılan engelli bireylerin %65,2'si iletişim ve bilişim araç ve hizmetlerinin erişilebilirliğine yönelik makul düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle zorluk yaşadığını belirtmiştir. Katılımcıların %66,2'si kamusal bilgilendirmelerden engellilere uygun bir şekilde yapılmadığı için haberdar olmadığını, %53,2'si kamu kurumlarına başvurduğunda engeline uygun iletişim araçlarıyla ilgili düzenlemeler olmadığı için ihtiyaç duyduğu bilgiye erişemediğini, %54,4'ü kamu kurumlarının web sitelerinde engellilere uygun iletişim biçimlerini içeren yönlendirmeler olmadığı için istediği bilgiye erişemediğini belirtmiştir. Elbette bu araştırmanın üzerinden 10 yıldan fazla zaman geçmiş durumda. Web içeriğine erişim alanında olumlu pek çok gelişme olduğunu da kabul etmeliyiz. Ancak yine de çabaların yeterli olmadığını, gerekli bağlayıcı düzenlemelerin de eksikliğinin hissedildiğini eklemeliyiz.

Bütün dünyada internetin her geçen gün artan oranda hayatımızın bir parçası olduğu günümüzde, web erişilebilirliği ile engellilerin web içeriklerine erişimlerinin önünde hiçbir engel bulunmaması, herhangi bir ürünün, hizmetin, teknolojinin herkes tarafından kullanılabilir olması beklenirdi. Ne yazık ki büyük insanlık olarak henüz o noktaya gelebilmiş değiliz. Ancak, web erişilebilirliği ile ilgili standartlar üzerinde çalışmalar yapılmış ve bu hedef doğrultusunda W3C 1999 yılında Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu 1.0, 2008 yılında Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu 2.0 ve 2018 yılında ise Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu 2.1'i yayınlamıştır.

Web İçeriği Erişilebilirlik Kılavuzu 2.1'de, herhangi birinin sağlanmadığı koşullarda engellilerin web içeriklerine erişemeyeceklerini vurgulanan 4 temel ilke bulunuyor:

- Algılanabilirlik - Bilgi ve arayüz bileşenleri, kullanıcılara algılayabilecekleri yollarla sunulabilir olmalıdır.*
- İşletilebilirlik - Kullanıcı arayüz bileşenleri ve dolaşım işletilebilir olmalıdır.*
- Anlaşılabilirlik - Bilgi ve kullanıcı arayüzünün işlevi anlaşılabilir olmalıdır.*
- Sağlamlık - İçerik, destek teknolojilerini de içeren büyük çeşitlilikte kullanıcı araçları tarafından güvenilir şekilde yorumlanabilecek kadar sağlam olmalıdır.*

İlkelerin her biri altında, engelliler için bu ilkelerin ele alınmasına yardımcı olan kılavuzlar ve başarı ölçütleri yer alıyor. Bu araştırma kapsamında kullandığımız ve en düşük uygunluk seviyesini temsil eden "A" düzeyi başarı ilkelerinin bir listesini raporun sonunda bulabilirsiniz.

Araştırmamız özelinde ise incelediğimiz web siteleri üniversitelerin engelli birimlerinin siteleri olduğundan YÖK'ün görev ve sorumlulukları ile ilgili birimlerin görevlerine bakmamız gerekiyor.

YÖK bünyesinde 14 Ağustos 2010 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan "Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği" gereğince kurulmuş bir "Engelli Öğrenci Komisyonu" bulunmaktadır. Bu komisyon, "engelli öğrencilerin öğrenim hayatlarını kolaylaştırabilmek için gerekli akademik ortamın hazırlanmasını ve eğitim-öğretim süreçlerine tam katılımlarını sağlamak

amacıyla gerekli tedbirleri almak ve düzenlemeler yapmak üzere” kurulmuştur [madde 1].

Aynı yönetmeliğe göre “engelli öğrencilerin idari, fiziksel, barınma ihtiyaçları ile sosyal ve akademik alanlarla ilgili ihtiyaçlarını tespit etmek ve bu ihtiyaçların karşılanması için yapılması gerekenleri belirleyip, yapılacak çalışmaları planlamak, uygulamak, geliştirmek ve yapılan çalışmaların sonuçlarını değerlendirmek üzere” her bir üniversitede “Engelli Öğrenci Birimi” kurulmuştur [madde11]. Bu birimlerin görevlerinden biri de üniversitede okuyan engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik birime ait bir internet sitesi oluşturulmasıdır [madde 12/e].

Üniversiteler, bu birimlerin kurulmasına ilişkin yönergeleri kendileri hazırlamaktalar. Bu uygulama yönergeleri, yönetmelikte yer alan görev ve sorumlulukların tekrarı biçiminde ortaya çıkmaktadır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere engelli birimlerinin kurmak zorunda oldukları erişilebilir web siteleri, üniversitelerin genel web sitelerinden çoğunlukla bağımsız değil. Üniversitelerin mevcut web siteleri ve kullanmakta olduğu içerik yönetim sistemleri erişilebilirlik bakış açısı ile hazırlanmadığından birim web sayfaları da genel sitelerin erişilebilirlik yaklaşımını yansıtıyorlar. [Yazılım uzmanlarının web içeriği erişilebilirliğine bakış açıları üzerine P. Onay Durdu ile Z. Atuntaş’ın (2020) çalışmasına bakılabilir.]

Küresel salgının başlaması ile yükseköğretim kurumlarında eğitim ve öğretim süreçleri ağırlıklı olarak uzaktan ve çevrimiçi uygulamalarla yürütüldü. Bu süreçte üniversitelerde engelli öğrencilere yönelik olarak alınan tedbirleri ve mevcut durumu değerlendirmek üzere YÖK Engelli Öğrenci Çalışma Grubu’nda yer alan akademisyenler tarafından bir anket hazırlanarak 195 yükseköğretim kurumunda uygulanmıştır. Üniversitelerin verdiği yanıtlardan anlaşıldığı kadarı ile salgın döneminde engelli öğrencilerin eğitime engelsiz erişimine yönelik çok sayıda çalışma yapılmış görünüyor. Ancak anket “Evet / Hayır” olarak yanıtlanacak sorulardan oluştuğundan bu çalışmaların ayrıntıları görülemiyor.

YÖK Engelli Öğrenci Çalışma Grubu üyesi Zeliha Koçak Tufan, anket çalışmasına ilişkin yazdığı İngilizce değerlendirmede, verilen yanıtların analizini yapıyor. Uzaktan eğitim bağlamında web erişilebilirliği ya da dijital erişilebilirlik bakımından ancak birkaç konuda veriye ulaşabiliyoruz. Üniversitelerin %53’ünün uzaktan eğitim uygulamalarına ilişkin engelli öğrencilerle çevrimiçi toplantılar yaptıklarını öğreniyoruz. Üniversitelerin %39’u ise engelli öğrencilerin dijital okuryazarlık kapasitelerinin artırılmasına yönelik çalışma yapmış.

Üniversitelerin %89’u, öğrenciler için uzaktan eğitim ve ilgili uygulamaların kullanımına ilişkin görsel ve sesli rehberler, %94’ü ise uygulamalarla ilgili yazılı açıklama hazırlamıştır. Uzaktan eğitim sırasında derslerde altyazı kullanan üniversitelerin oranı ise %19. Üniversitelerin %82’si de kütüphanelere uzaktan erişim sağlamış.

YÖK, 2018 yılından bu yana “Engelsiz Üniversite Ödülleri” vermektedir. YÖK’ün basın duyurusuna göre ödüllerin ilk verildiği 2018 yılında 41 üniversiteden 318 başvuru var iken 2020 yılında bu sayı 116 üniversiteden 841’e yükselmiştir. Ödüller, “Yükseköğretim kurumlarındaki engelli bireylerin mekânlara, eğitsel imkânlarla ve sosyo-kültürel faaliyetlere erişimleri konusunda farkındalık yaratmak ve iyi uygulamaları yaygınlaştırmak amacıyla” veriliyor. Ne yazık ki kategoriler arasında web erişilebilirliği bulunmuyor.

Yöntem

Türkiye’de kamu kurumlarının sitelerinin erişilebilirliği önemli araştırma alanlarından biri. [Kamu kurumları internet sitelerinin erişilebilirliği için Y. Akgül ve K. Vatansever (2016), e-devlet sitelerinin görme engelliler için erişilebilirliği için K. Çağiltay ve Okan Kubuş. (2006), çalışmalarına bakılabilir.] Üniversitelerin genel web sitelerinin erişilebilirliği ile ilgili çalışmalar da mevcut. [görme ve işitme engellilerin üniversite internet sayfalarına erişilebilirliği için E. G. Kaygısız, İ. Keskin ve N. Oğuz (2011) ile H. Şerefoğlu ve T. Henkoğlu (2019), Türkiye’deki üniversitelerin web sitelerinin erişilebilirliği için Serhat Kurt (2011 ve 2017) ile N. Menzi-Çetin, E. Alemdağ, H. Tüzün ve M. Yıldız (2017)]

Diğer taraftan üniversitelerin engelli birimlerinin yapısı ve işleyişi de müstakil olarak bir araştırmanın konusu olma potansiyeline sahip. Kurulma amaçları ile ne kadar uyumlu yapılar oldukları, sundukları hizmetlerin kapsamı ve yeterliliği üzerine çalışılması ve konuşulması gereken bir konu. Elbette bu alanda da yapılan çeşitli çalışmalar bulunuyor. Bir literatür yokluğundan söz edemeyiz. Yüksek Öğretim Kurumu’nun bizzat kendisinin yaptığı çalışma ve araştırmalara ulaşmak da mümkün. [YÖK Engelli Öğrenci Çalışma Grubu’nun “Engelli Öğrencilerin Küresel Salgın Sürecinde Eğitime Erişimi İçin Yükseköğretim Kurumlarında Alınan Tedbirlere İlişkin Anket Sonuçları” fikir verici bir belge.]

Üniversitelerin web sitelerinin erişilebilirliğine ilişkin genel ya da özel araştırmalar da var. [Yukarıda anılan çalışmalar ek olarak tek üniversite web sitesi erişilebilirliği ile ilgili çalışma örneği olarak T. Çelik’in (2014) Ege Üniversitesi çalışması ile Esmâ Aksoy ve Erhan Şengel ‘in (2018) Uludağ Üniversitesi çalışması sayılabilir.] Ne var ki engelli birimlerinin web sayfalarının erişilebilirliği konusunda henüz kapsamlı ve ayrıntılı çalışmalar yapıldığını söylememiz güç. Bu nedenle Türkiye’de bulunan üniversitelerin engelli birimlerinin web sayfalarının erişilebilirliğine ilişkin başka çalışmalara öncülük edebileceğini düşündüğümüz bir ön çalışma yapmaya karar verdik. Bu çalışma ile engelli birimlerinin web sayfalarının erişilebilirliği ile ilgili genel bir resim çizmeyi amaçlıyoruz. Bunu yaparken hem kullanıcıların deneyimlerini aktarmayı hem üniversitelerin kendilerini bu konuda nereye konumlandıklarını hem de Web Content Accessibility Guidelines 2.1 (WCAG) / Web İçeriği Erişilebilirlik Rehberi’nde yer alan erişilebilirlik ilkelerine uygunluklarını tespit etmeyi amaçladık.

Web sitelerinin erişilebilirliğini değerlendirmek için uygunluk değerlendirmeleri, kullanıcı testi, subjektif değerlendirme ve tarama teknikleri dahil çeşitli yöntemler kullanılabilir (Henry ve Grossnickle, 2004; Aktaran: Aksoy ve Şengel, s. 569). Bu testlerin bir kısmında bireylerin katılımını gerektirirken, bir kısmında elle

değerlendirme yöntemleri, bir kısmında da otomatik değerlendirme yöntemleri kullanılabilir. Biz de araştırmamızda melez bir yöntem kullandık ve aşağıda açıklamaya çalıştığımız üzere engelli birimlerinin web sayfalarını çeşitli boyutlarıyla erişilebilirlik bakımından inceledik.

İzleme Çerçevesinin Belirlenmesi

Araştırmanın yöntemini belirlerken web sayfalarının erişilebilirliğinin üç farklı boyutunu ortaya koymayı amaçladık. Biliyoruz ki web içeriklerinin erişilebilirliği alanında uzun yılların birikimine dayanılarak hazırlanmış göstergeler bulunuyor. Temelde Web Content Accessibility Guidelines 2.1 (WCAG) / Web İçeriği Erişilebilirlik Rehberi'nde yer alan ilkelere göre Türkiye'deki üniversite engelli birimlerinin web sayfalarının erişilebilirliğini ölçmeyi arzuladık.

Yazılım uzmanlarının web içeriği erişilebilirliğine bakış açıları üzerine P. Onay Durdu ile Z. Atuntaş'ın (2020) çalışmasının da gösterdiği üzere, yazılımcılar erişilebilirlik sorununu genel kullanılabilirlik sorunları altında değerlendirmekte ve kullanıcı deneyimi [UX] ile doğrudan bağlantılı bir sorunlar bütününe işaret etmektedirler. Bu nedenle temelde Web Content Accessibility Guidelines 2.1 (WCAG) / Web İçeriği Erişilebilirlik Rehberi'nde yer alan ilkelere göre tespit edilecek durumlarından bağımsız olarak, doğrudan kullanıcılar olan engelli öğrencilerin deneyimlerini de ortaya koymanın gerekli olduğunu düşündük. Belirlediğimiz engelli üniversite öğrencilerinin katılımıyla web sitelerinin kullanıcı deneyimleri bakımından erişilebilirliklerine baktık.

Son olarak da bu web sayfalarının sahibi olarak üniversitelerin kendilerini nasıl ve nerede konumlandıklarını da anlamak istedik. Bunun için de kullanıcı deneyimlerinde tespit edilen konular ile kullanıcıların üniversitelerin ve engelli birimlerinin web sitelerine girdiklerindeki süreçlere dayanarak üniversitelere yönelik bir anket soru seti hazırladık.

Böylelikle 3 aşamalı bir yöntem ile araştırmayı tamamladık. Birden çok veçhesini bir arada değerlendirmek arzusunda olduğumuzdan oldukça kapsamlı ve ayrıntılı bir veri setine ulaşmış olduk. Bu kapsamlı veriyi de mümkün olduğunca basitleştirilmiş bir biçimde sunmaya çalıştık.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmamızı Türkiye'deki bütün üniversiteleri kapsayacak biçimde tasarladık. 2021 yılı itibarıyla ikisi pasif 129 devlet, biri pasif 74 vakıf ve 4 vakıf meslek yüksek okulu olmak 207 yükseköğretim kurumu bulunuyor. Araştırmayı yaptığımız zaman diliminde ise toplam 205 yükseköğretim kurumu bulunuyordu. Bilgi edinme başvurularımızı bütün üniversitelere gönderdik. Bu üniversitelerden 73'ü anketimizi yanıtlamıştır.

Üniversitelerin engelli birimi olsa dahi her birimin web sayfası olmadığını da bu çalışmayla tespit etmiş bulunuyoruz. Ankete yanıt veren bu üniversitelerden de yalnızca 60 tanesinin ayrı bir engelli birimi sitesi bulunduğundan analizin bir bölümü sadece bu üniversitelerin yanıtlarına göre yapılabildiği görülmüştür.

Engelli birimi için web sayfası olmayan üniversiteler genel içerik bakımından değerlendirmeye tabi tutulabilirler bile, engelli birimlerinin sayfalarının web erişilebilirliği anlamında değerlendirmeye alınamamıştır.

Üniversite Web Sitelerinin İncelenmesi

Üniversitelerin genel web sitelerinin ana sayfaları ile engelli birimlerinin web sayfaları araştırmamızın asıl konusunu oluşturmaktadır. Bu sayfaların incelenmesi içinde yukarıda açıklamaya çalıştığımız ve aşağıda ayrıntılarını verdiğimiz üç farklı yaklaşımdan oluşan melez bir yöntem kullanılmıştır.

Üniversite Web Sitelerinin Pilot İncelemesi ve Kontrol Listesinin Hazırlanması

Üniversitelerin genel web sitelerinin ana sayfaları ile engelli birimlerinin web sayfalarına yönlendirme uygulamaları ve engelli birimlerinin web sayfalarının kullanıcılar tarafından değerlendirilmesi için bir pilot çalışma yapılmıştır.

Üniversitelerin web içeriklerinin erişilebilirliğinin kullanıcı deneyimi bakımından yeterliliğinin anlaşılabilmesi için araştırma kapsamında belirlenen 10 engelli üniversite öğrenciden sözkonusu web sayfalarını kullanmaları istenmiştir.

Engelli üniversite öğrencilerinin, üniversitelerin genel web sitelerinin ana sayfaları ile engelli birimlerinin web sayfalarına yönlendirme uygulamaları ve engelli birimlerinin web sayfalarının kullanılabilirliğine ilişkin deneyimlerinden yola çıkılarak üniversitelerin web sitelerine uygulanmak üzere bir kontrol listesi hazırlanmıştır. Bu kontrol listesi tüm üniversitelere uygulanmış, ilgili bölümleri ise yalnızca engelli birimi web sayfası olan üniversitelere uygulanmıştır.

BEB Soru Setlerinin Hazırlanması ve Bilgi Edinme Başvuruları

Pilot inceleme sonucunda hazırlanan kontrol listesine dayanan ikinci bir soru seti üretilerek bilgi edinme başvurusu kapsamında üniversitelere gönderilmiştir. Böylece üniversitelerin ilgili birimlerinin kendi konularını nasıl değerlendirdikleri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Teknik Altyapı Göstergelerinin ile Kontrol Listesinin Hazırlanması ve Web Sitelerine Uygulanması

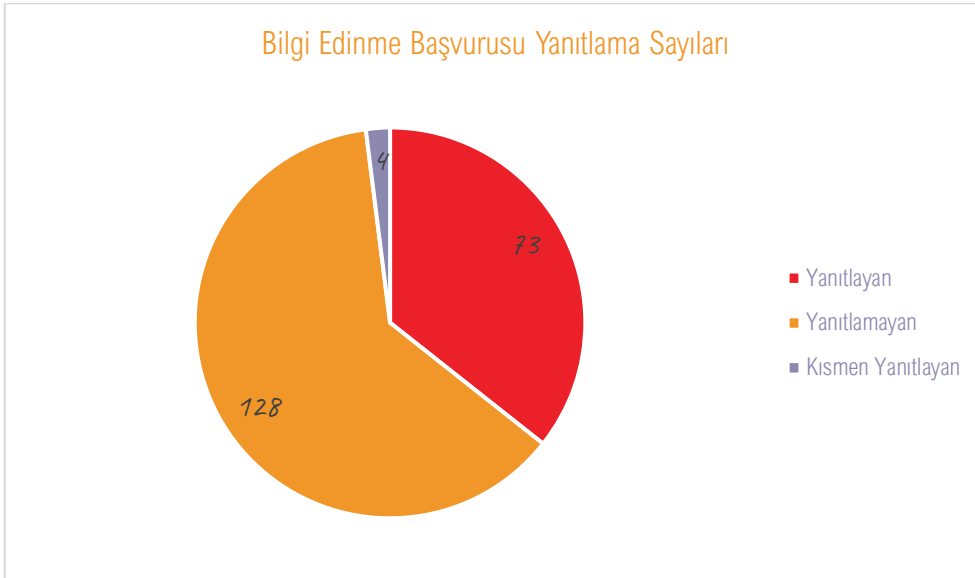
Web Content Accessibility Guidelines 2.1 (WCAG) / Web İçeriği Erişilebilirlik Rehberi'nde yer alan ve 30 kriterden oluşan "A" düzeyi ilkeler, temel seviyede yerine getirilmesi beklenen standartları kapsamaktadır. "A" düzeyi ilkeler yerine getirilmediği takdirde, engelli kullanıcıların büyük çoğunluğunun internet sitesi içeriklerinden ve sunulan hizmetlerden etkili ve verimli bir şekilde yararlanması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, kurum internet siteleri geliştirilirken bu bölümde ele alınan 30 ilkenin yerine getirilmesi beklenmektedir. Bu 30 ilke altında erişilebilirlik düzeyinin anlaşılabilmesi için ekte sunduğumuz toplam 121 soruya yanıt aranmıştır.

Araştırmamızda çevrimiçi araçları kullanarak engelli birimlerinin erişilebilirliklerini “A” düzeyi ilkeler bakımından ölçtük. Genel olarak engelli birimlerinin internet siteleri karmaşık yapıda değil. Bu sayfalarda birimle ilgili iletişim bilgilerine, engelli öğrencileri ilgilendiren belgelere ve üniversite ile ilgili güncel duyurulara, bildirim formlarına, çeşitli görseller ve videolara yer verilmektedir. Dolayısıyla içeriği ve sayfa yapısı bu şekilde tasarlanmış internet sayfalarında “A” seviyesi kriterlerin tümünün test edilmesi dahi mümkün olamamaktadır. Bu nedenle söz konusu kriterler arasında birim sayfalarında rastlanan özellikler belirlenmiş, genellikle ekran okuyucu yazılımları ilgilendiren kritik problemlere odaklanılmıştır.

Üniversitelerin engelli birimlerinin web sitelerinin Web Content Accessibility Guidelines 2.1 (WCAG) / Web İçeriği Erişilebilirlik Rehberi’nde yer alan 30 kriterden oluşan “A” düzeyi ilkeler çerçevesinde erişilebilirliklerinin ölçülmesi ile elde edilen sonuçları ayrı ve daha ayrıntılı bir araştırma sonrasında yayınlamayı düşünüyoruz. Bu kriterlerin tümünün test edilmesi mümkün olmadığından bir sonraki adım olarak yeni bir yöntem belirlenerek sözkonusu sitelerin bu ilkeler bağlamında erişilebilirlikleri ile ilgili ayrıntılı bir çalışma öngörüyoruz.

Verilerin Analizi

Bu raporda ise engelli birimlerinin web sayfalarının kullanılabilirliğine ilişkin hazırlanan kontrol listesinin ilgili sitelere uygulanmasının sonuçları [Araştırma] ile üniversitelerin ilgili birimlerinin çoğunlukla paralel sorunlardan oluşan bilgi edinme başvurularına verdikleri yanıtları [Bilgi Edinme] karşılaştırmalı olarak analiz edeceğiz.

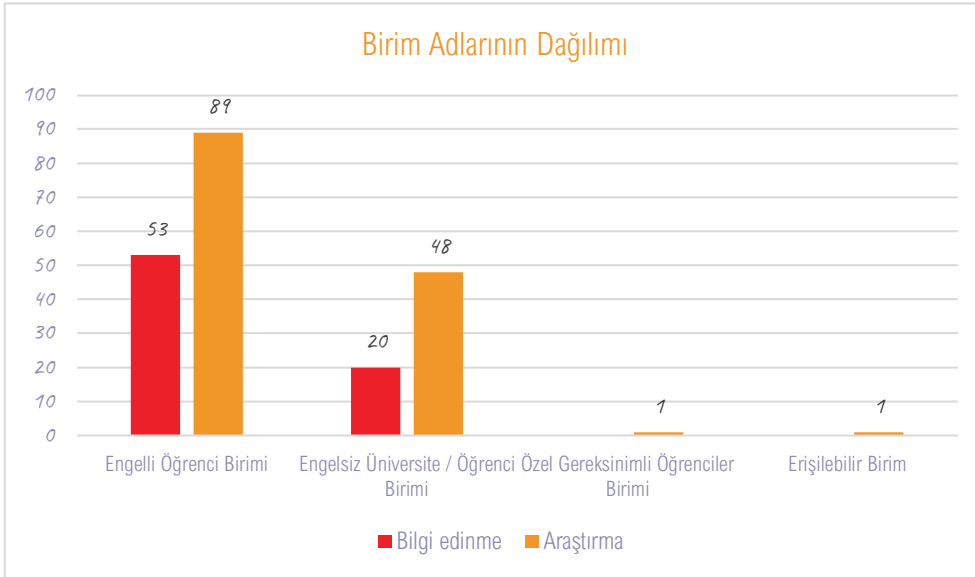

Bilgi edinme başvurusu için hazırlanan soru setini mevcut 205 yüksek öğretim kurumunun ilgili birimlerine gönderdik. Bu kurumlardan 73 üniversite sorulara yanıt verirken, 128 üniversite ise yanıt vermemiştir. 4 üniversite ise sorulara kısmen yanıt vermiştir. Yanıt veren 73 üniversiteden ise yalnızca 60 tanesinin engelli öğrenci birimine ait müstakil bir web sitesi / sayfası bulunmaktadır. Bu nedenle 31 sorudan 26 tanesinin analizi yalnızca bu 60 üniversiteyi kapsamaktadır. Yaptığımız araştırmada ise 139 üniversitenin engelli birimlerinin kendi web sayfaları olduğunu tespit ettik.

Analizimize öncelikli olarak 73 üniversiteyi de kapsayan 5 sorunun yanıtları ile başlayacağız. Bu sorular ekte sunduğumuz "Bilgi Edinme Başvurusu Soru Seti"nde yer alan aşağıdaki soruları kapsamaktadır.

- 1) Engelli öğrenci biriminin üniversite tarafından belirlenmiş resmi adında hangisinin kullanımı tercih edilmektedir?
- 2) Pandemi sürecinde üniversitenizde öğrenim gören engelli öğrencilerin uzaktan eğitim sistemlerine erişilebilirliği konusunda çalışmalar yapıldı mı? Yapıldıysa bu çalışmalar nelerdir?
- 3) Engelli Öğrenci Biriminize ait bir web sitesi bulunmakta mıdır?
- 6) Engelli Öğrenci Biriminiz ve Bilgi İşlem Daire Başkanlığınız işbirliğinde üniversiteniz tüm web siteleri ile ilgili "A", "AA" veya "AAA" standardını sağlamaya yönelik erişilebilirlik çalışmaları yapılmakta mıdır? Yapılıyorsa çalışmalar nelerdir?
- 7) Engelli Öğrenci Biriminiz tarafından bilgiye erişim hakkı çerçevesinde yer alan web sitesi erişilebilirliğine dikkat çekmek amacıyla çalışma yapılmakta mıdır? Yapılıyorsa çalışmalar nelerdir?

Üniversitelerde bu birimler için farklı isimler kullanıldığını biliyoruz. Üniversiteler tarafından ağırlıklı olarak kullanılan resmi adı "Engelli Öğrenci Birimi" ya da "Engelsiz Üniversite / Öğrenci Birimi" olan bu birimlere, "Özel Gereksinimli Öğrenciler Birimi" ve "Erişilebilir Birim" adı da verildiğini tespit ettik.

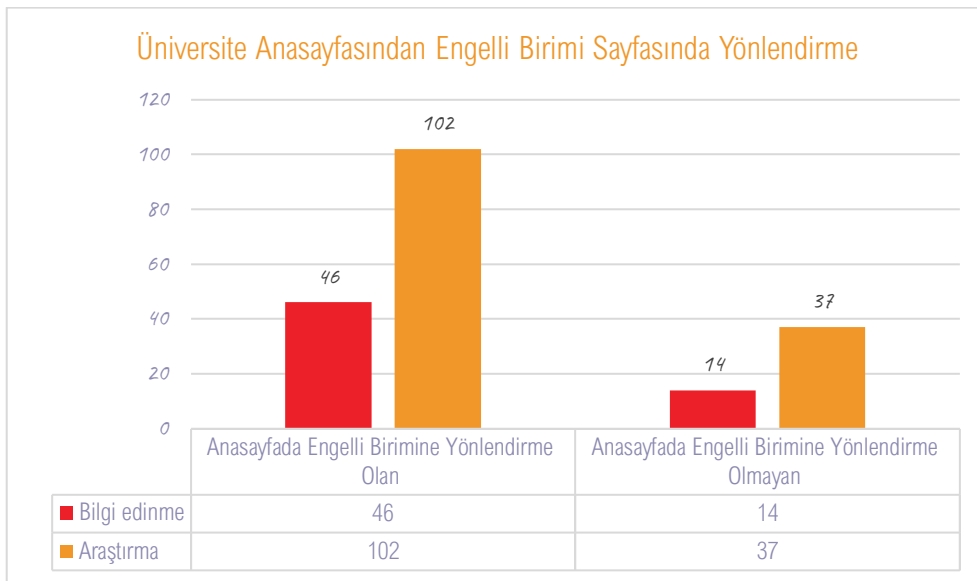

Kontrol listelerini engelli birimlerinin sayfalarına uygularken pandemi sürecinde üniversitelerin öğrenim gören engelli öğrencilerin uzaktan eğitim sistemlerine erişilebilirliği sağlamak konusunda ne gibi çalışmalar yaptıklarını tespit edemedik. Ancak üniversitelerin verdiği yanıtlardan 73 üniversiteden yalnızca 24'ünün bu konuda çalışması olduğunu görüyoruz. Bu sayının verilen yanıtların üçte birine karşılık geldiği düşünülünce çok iyi bir sınav verilemediğini söyleyebiliriz. Verilen yanıtlardan ise bu konuda yapılan çalışmalar arasında uzaktan eğitimde yaşanabilecek sorunlar karşısında neler yapılabileceği konusunda bilgilendirme yapılması, engelli öğrencilerle toplantılar / görüşmeler yapılması ve dile getirilen sorunlara çözüm üretilmesi, eğitim materyallerinin erişilebilirliğinin sağlanması için bilgilendirmeler, partner öğrenci uygulaması, basılı kaynakların ücretsiz ulaştırılması, malzeme ve cihaz desteği, engelli öğrenciler için whatsapp grupları kurulması, ek sınav süresi sağlanması ve "Kapsayıcı Eğitim" içeriği hazırlamaya yönelik sayfa hazırlama ve akademik birimlerle paylaşılması sayılabilir.

Engelli öğrencilerin web erişimi için üniversitelerin ve ilgili birimlerin belli çalışmaları yapmaları gerekmektedir. Bu çalışmaların başında da üniversitelerin tüm web siteleri ile ilgili “A”, “AA” veya “AAA” standardını sağlamaya yönelik erişilebilirlik çalışmalarının yapılması ve web sitesi erişilebilirliğine dikkat çekmek amacıyla yapılan çalışmalar gelmektedir. Ne yazık ki bu iki alanda da çalışma yapan üniversitelerin sayısının %10’u bulmadığı dikkat çekmektedir.

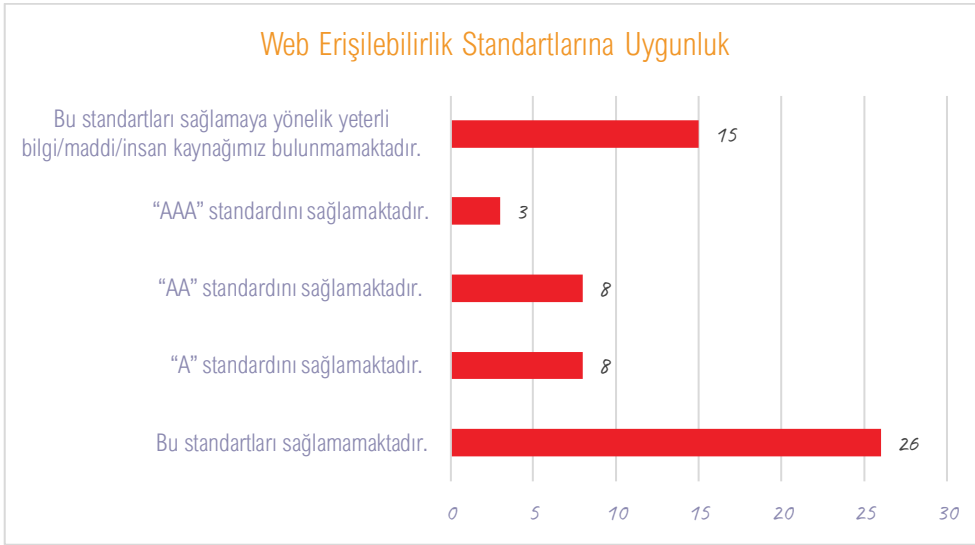
	Çalışma Yapan	Çalışma Yapmayan
Engelli Öğrenci Biriminiz ve Bilgi İşlem Daire Başkanlığınız iş birliğinde üniversiteniz tüm web siteleri ile ilgili “A”, “AA” veya “AAA” standardını sağlamaya yönelik erişilebilirlik çalışmalarının yapılma durumu	6 %8,22	67 %91,78
Engelli Öğrenci Biriminiz tarafından bilgiye erişim hakkı çerçevesinde yer alan web sitesi erişilebilirliğine dikkat çekmek amacıyla çalışma yapılma durumu	6 %8,22	67 %91,78

Engelli birimlerinin sayfalarının erişilebilirliği ile ilgili en önemli sorun üniversite web sitelerinin anasayfalarında uygun yönlendirmenin yapılmaması. Bilgi edinmeye yanıt veren üniversitelerin 14’ü böyle bir yönlendirmenin bulunmadığını belirtiyorlar. Yaptığımız araştırmada ise engelli birim sayfası olan 139 üniversiteden 37’sinin anasayfalarında böyle bir yönlendirme mevcut değil.

Bilgi edinme başvuruları ile üniversitelerin kendilerini engelli öğrenci birimlerinin web sitelerinin farklı kullanıcı özelliklerini de kapsayacak şekilde “A”, “AA” veya “AAA” standardını sağlamak konusunda nerede gördüklerini de öğrenmeye çalıştık. Bu

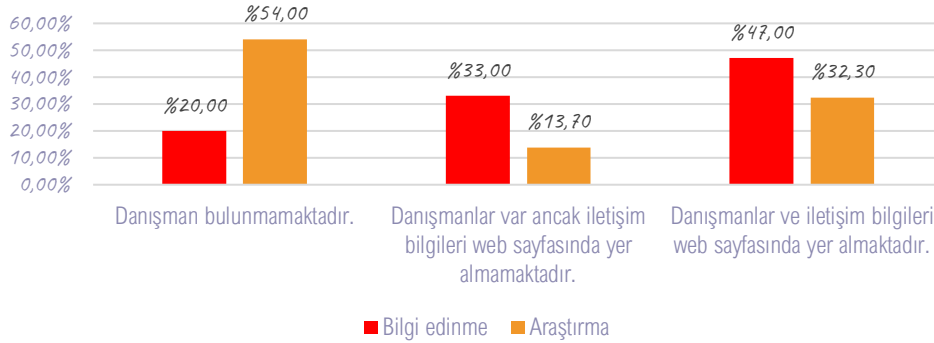
standartların sağlanması için yeterli kaynağa sahip olmadığı için çalışma yapmayanlar ile bu standartları sağlamayan birimlerin oranını %68,34 olarak hesapladık.

Üniversitelerin engelli birimlerinin sayfalarının güncel tutulması için görevlendirmeler yapıldığını görüyoruz. Engelli öğrencilerin güncel bilgiye erişimleri için bu çalışmanın yapılması gerekiyor. Başka alanlarda sitelerin açıldığına ve pek çok durumda güncellenmeden bırakıldığına tanık oluyoruz. Bu durum kısmen engelli birimlerinin sayfaları için de geçerli. Bu konuda bir görevlendirmenin yapılmadığı 12 üniversiteye ek olarak görevlendirme yapılan üniversitelerde konunun uzmanı olmayabilecek kişilerin görevlendirildiğini de görüyoruz.

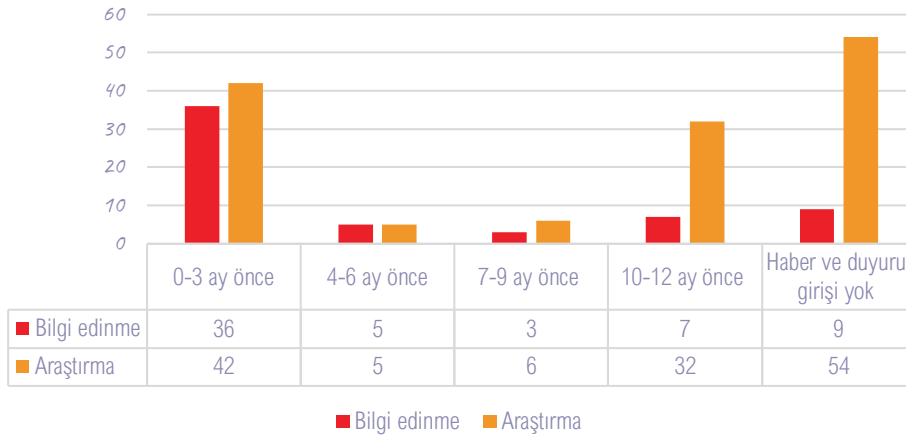
Böyle bir görevlendirme yapılmadı	12
Bilgisayar İşletmeni	13
Sosyal Çalışmacı	2
Öğrenci İlişkileri Uzmanı	1
Tekniker	1
Memur	15
Mühendis	2
Özel Eğitimci	2
İletişim Uzmanı	1
Psikolog	4
Akademik Personel	6
Spor Sorumlusu	1

Fakülteler, Enstitüler, Meslek Yüksek Okulları ve Yüksek Okullarda engelli öğrenci akademik danışmanları var mı? Varsa iletişim bilgileri engelli öğrenci birimi web sayfasında yer almakta mı?

Sayfaların güncellenmesi ile ilgili bir diğer gösterge ise yayınlanan güncel haber sıklığı. Yaptığımız araştırmada sayfaların önemli bir bölümünde [%38,84] güncel haber yayınlanmadığını gördük. Son 3 ay içerisinde haber yayınlayan birimlerin oranını ise yalnızca 30,22 olarak tespit ettik. Bilgi edinme yanıtlarında ise %15'inin hiç haber ve duyuru girişi yapmadığını, son 3 ay içinde güncel haber ya da duyuru paylaşımlarının oranının ise %60 olduğunu gördük.

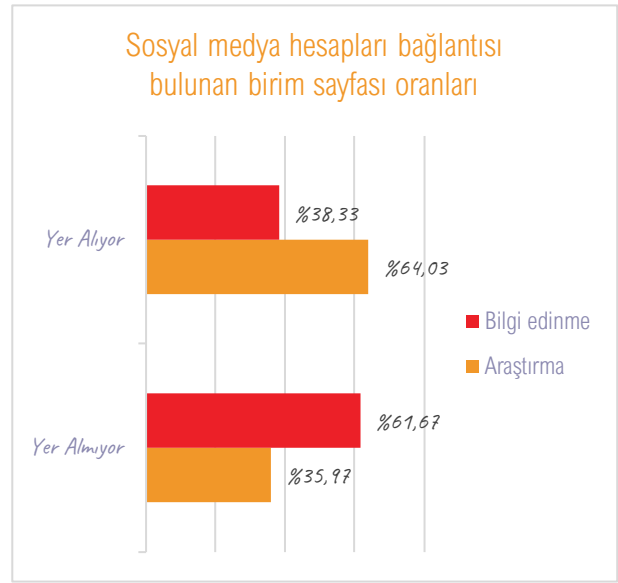
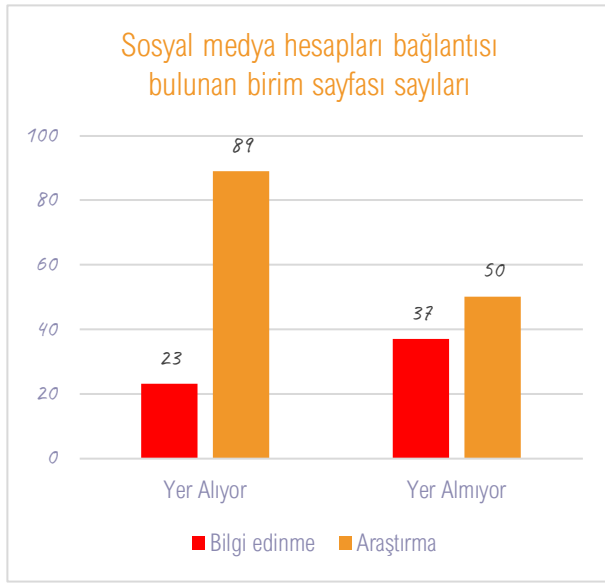
Birim web sitesinde paylaşılan en güncel haber ve duyuru ne zaman yayınlanmıştır?

Bu genel değerlendirmelerin ardından web sayfalarında yer alan içerik ve bu içeriğin erişilebilirliği ile ilgili bulgulara geçebiliriz.

Engelli birimlerinin web sayfalarında yer almasını beklediğimiz bilgilerin başında birimin iletişim bilgilerinin yer alması gelmektedir. Hem birimin genel iletişim bilgilerinin hem de birim yetkililerinin / sorumlularının iletişim ulaşılabilir olmasından söz ediyoruz. Bilgi edinmeye verilen yanıtlarda, birimlerin önemli bir bölümünün iletişim bilgileri sayfada yer alıyor. Ancak birimlerin yönetiminde yer alan kişilere ilişkin bilgilere daha düşük oranda yer veriliyor. Bu durum yaptığımız araştırmada da benzer bir sonuç ortaya çıkardı.

	Bilgi Edinme		Araştırma		
	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Yeterli Değil
Birim sayfasında açık adres, e-posta ve telefon gibi birime ait iletişim bilgileri yer almaktadır.	59 %98,33	1 %1,67	104 %74,8	27 %19,4	8 %5,8
Birim yönetim kurulu iletişim bilgisi yer almaktadır.	6 %8,22	67 %91,78	31 %22,3	108 %77,7	0 %0

Yukarıdaki grafiklerden görülebileceği üzere birim sayfalarının hepsinde üniversitelerin sosyal medya hesaplarına bağlantılar bulunmuyor. Bilgi edinme yanıtlarına göre %38,33, yaptığımız araştırmaya göre ise %64,03'ünün sayfalarında bu bilgiye yer veriliyor. Ancak sosyal medya hesaplarına yer verilmiş olsa da bağlantılar için erişilebilirlik bakımından betimleme ve açıklamalara yer verilmesi gerekiyor. Genel olarak birim sayfalarında bu türden bağlantılara verilen açıklamaların bağlantının içeriği ile uyumlu olduklarını gözlemliyoruz.

Engelli üniversite öğrencileri bakımından birim sayfaları ile ilgili bir başka dikkate alınması gereken husus da sayfalarda engelli öğrenciler için yeterince bilgilendirici içeriğin olup olmadığı. Özellikle BM Engelli Hakları Sözleşmesi, Engelliler Hakkında Kanun, Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği vb. uluslararası ve ulusal mevzuatın erişilebilir olmasını bekliyoruz. Bilgi edinme yanıtlarına göre 73 üniversiteden sadece 44'ünün sayfalarından bu belgelere erişilebiliyor. Yaptığımız araştırma ise birim web sayfası bulunan 139 üniversiteden 28'inde bu belgelere erişim olduğunu tespit ettik. 47 üniversitenin sayfasında ise kısmen yer verildiğini gördük.

Sayfalarda YÖK Engelli Öğrenci Komisyonu, ÖSYM, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü gibi kurumların sayfalarına bağlantıların bulunması da engelli öğrenciler için önem arz ediyor. Bilgi edinme

başvurusuna yanıt veren üniversitelerin 44'ü bu bağlantıların bulunduğunu iddia ederken araştırmamız 37 birimin sayfasında bu bilgilerin yer aldığını göstermektedir.

	Bilgi Edinme			Araştırma		
	Evet	Hayır	Yeterli Değil	Evet	Hayır	Yeterli Değil
Birim sayfasında engelli öğrenci haklarına ilişkin mevzuat yer almakta	35 %58,33	14 %21,67	11 %20	28 %20,10	64 %46,10	47 %33,80
Birim sayfasında faydalı bağlantılar yer almakta	44 %73,33	6 %10	10 %16,67	37 %26,60	88 %63,30	14 %10,10

Engelli öğrencilerin üniversite yönetimine ve engelli birimine karşılaştıkları sorunları, taleplerini iletebilmelerinin imkanlarını yaratmak aynı zamanda üniversitenin her bakımdan erişilebilir olmasına da katkı sağlayacak bir çaba olacaktır. Üniversitede eğitime devam eden engelli öğrenciler erişilebilirlik ile ilgili olanlar da dahil tüm sorunları birinci elden deneyimleyen kişiler olarak en uygun bilgi kaynağı durumundadırlar. Bu talepleri ve sorunları iletmelerin yollarından biri de çevrimiçi formları kullanmak. Bilgi edinme yanıtlarına göre birimlerin %48,33'nün, araştırmamıza göre ise %36,69'unun sayfalarında öğrencilerin taleplerini iletmeleri için form bulunuyor. Ancak doğrudan erişilebilirlik sorunlarının iletilmesine özgülenmiş "Erişilebilirlik Bildirim Formu" bilgi edinme yanıtlarına göre birimlerin %23,33'nün, araştırmamıza göre ise %17,30'unun sayfalarında bulunuyor.

	Bilgi Edinme			Araştırma		
	Evet	Hayır	Yeterli Değil	Evet	Hayır	Yeterli Değil
Engelli öğrencilerin taleplerini iletmeleri için matbu form veya dilekçeler birim web sitesinde yer almakta	29 %48,33	30 %50	1 %1,66	51 %36,69	88 %63,31	---
Engelli öğrencilerin, üniversiteniz yerleşkelerinde karşılaştıkları erişilebilirlik sorunlarını anında bildirmeleri için oluşturulmuş "Erişilebilirlik Bildirim Formu" birim web sayfanızda yer almakta	14 %23,33	46 %76,67	---	24 %17,30	115%82,70	---

	Bilgi Edinme		Araştırma	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Birim sayfasındaki dokümanlar görme engelliler için erişilebilir formatta mı?	33 %55	27 %45	105 %75,54	34 %24,46
Birim web sayfasını işaret diliyle anlatan bir video sayfada yer almakta mıdır?	3 %5	57 %95	2 %1,4	137 %98,6
Birim sayfasındaki metinler, işitme engelli bireyler için sade ve anlaşılır metin özelliğine sahip midir?	38 %63,33	22 %36,67	0 %0	139 %100
Birim web sayfası az gören kullanıcılar için zemin-metin kontrastı alternatifleri içeriyor mu?	22 %36,67	38 %63,33	6 %4,32	133 %95,68
Birim web sayfası az gören kullanıcılar için punto büyütme ve küçültme butonları içeriyor mu?	13 %21,67	47 %78,33	16 %11,51	123 %88,49
Birim web sayfasının tasarımı renk körlüğü olan bireyler için uygun mudur?	21 %35	39 %65	2 %1,4	137 %98,60

Elbette engelli birimlerinin web sayfalarının mümkün olan bütün engelli gruplarına hitap etmesini bekliyoruz. Görme engelliler, az görenler ya da renk körü olanlar, işitme engelliler gibi grupların ihtiyaçlarına göre tasarlanmaları gerekmekte. Üstelik bu çalışmayı yaparken sayfanın içeriğinin engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına göre uyarlanması zorunlu.

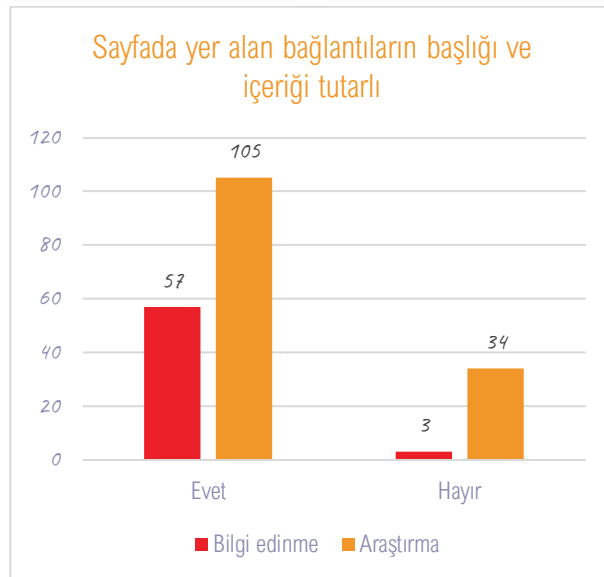
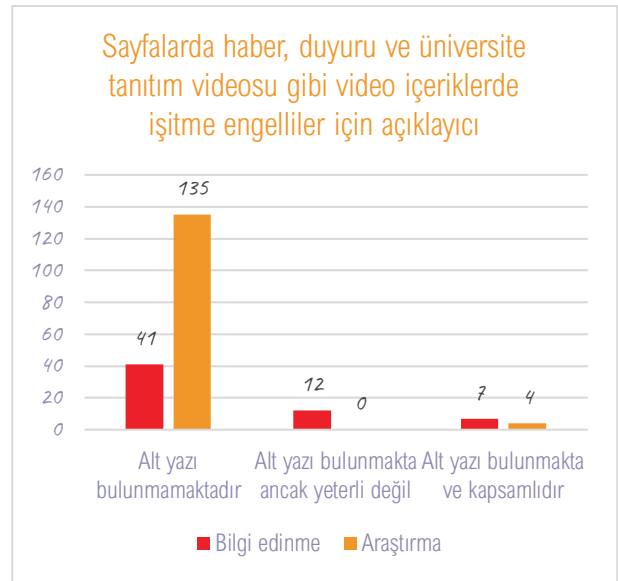
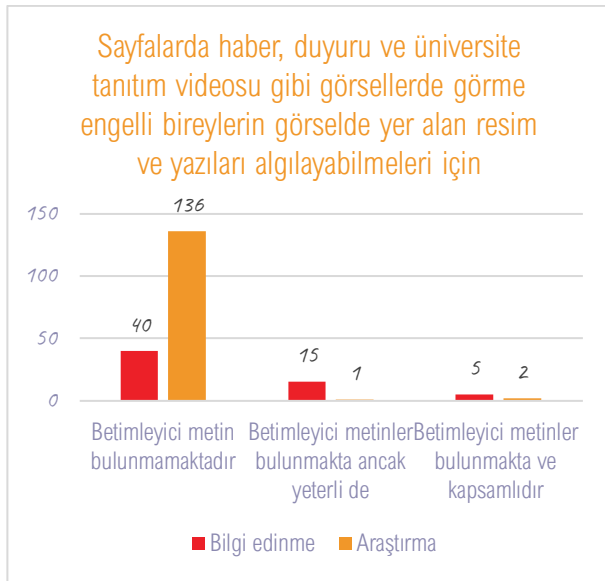
Birim sayfalarına bu ihtiyaçları gözönüne alarak baktığımızda yeterli olmadıkları hemen belli oluyor. Şüphesiz bazı sayfaların diğerleri ile kıyaslandığında çok daha yeterli olduklarını söylememiz gerekiyor. Ancak ortalamaya baktığımızda daha alınması gereken uzun bir yol olduğunu da itiraf etmeliyiz.

Araştırmamızda birim sayfasındaki belgelerin önemli oranda [%75,54] görme engelliler için erişilebilir olduğunu tespit ettik. Bu oran bilgi edinme yanıtlarında %55'te kalıyor, ancak araştırmanın çok daha fazla sayıda sayfayı kapsadığını anımsatmak isteriz.

Ne var ki bu durum işitme engelliler sözkonusu olduğunda tam tersi bir resim sunuyor. Birim web sayfasını işaret diliyle anlatan bir videonun sayfada yer aldığı üniversite sayısı bilgi edinmede 3, araştırmada 2 olarak belirlendi. İşitme engelliler bakımından asıl çarpıcı veri ise birim sayfasındaki metinlerin işitme engelli bireyler için sade ve anlaşılır metin özelliğine sahip olup olmadığı sorusuna verilen

yanıtlarda ortaya çıktı. Bilgi edinme yanıtlarına göre 60 birimden 38'i metinlerin sade ve anlaşılır olduğu görüşünde. Ne var ki yaptığımız araştırmada gördük ki sayfalarda yer alan metinler sade ve anlaşılır olmaktan oldukça uzak. Bunun nedeninin bu amaca yönelik metinler hazırlamak yerine başka amaçlara yönelik hazırlanmış mevcut metinleri kullanmak olduğunu düşünüyoruz.

Son olarak sayfaları az gören ve renk körlüğü olan bireyler bakımından değerlendirmeye çalıştık. Sayfaların az gören öğrenciler için yazıları büyütme ve küçültme için buton bulunduğunu söyleyen üniversitelerin oranı %21,67 iken araştırmamız bu oranın gerçekte sadece %11,51 olduğunu ortaya çıkardı. Renk körlüklerini de dikkate alarak sayfa tasarımı yaptığını belirtenlerin oranı %35, yani 60 birimden 21'i iken araştırmamız 139 birimden sadece 2'sinin bu biçimde tasarıma sahip olduğunu ortaya çıkarmış bulunuyor.

Engelli öğrenciler bakımından üniversite yaşamı sadece okulda buldukları dönemle sınırlı değil. Zira hangi okulda hangi koşullar altında okuyacakları, okurken nelerle karşılaşacakları ve hatta okulu tamamlayıp mezun olduktan sonra ne gibi olasılıklarla karşılaşacakları da bilmek istedikleri konular arasında yer alıyor. Ne

yazık ki hem bilgi edinmeye gelen yanıtlar hem de yaptığımız araştırma özellikle tercih dönemindeki üniversite öğrencisi adaylarına yönelik bilgilendirici / yönlendirici belgelere sözkonusu sayfalarda pek yer verilmediğini ortaya çıkardı. Ortalama olarak diyebiliriz ki üniversite engelli birimlerinin sadece %20'si kadarı bu türden bilgi paketlerine sayfalarında yer veriyor.

Araştırmamızın ortaya çıkardığı bir başka durum ise üniversite yaşamında önemli bir yere sahip “Engelli Öğrenciler Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönergesi”nin birim sayfalarının yarısında bile yer almıyor oluşu. Engelli öğrencilerin üniversite yaşamlarını düzenleyen en temel belgelerden biri olan yönergenin bütün sayfalarda yer almasını beklerdik.

“Sıkça Sorulan Sorular” sayfasında ise engelli öğrencilerin; eğitim öğretim süreçleri, yurt ve burs olanakları, yemekhane hizmetleri, öğrenci kulüpleri ve sosyal olanaklar vb. hakkında bilgi edinebilecekleri başlıklara neredeyse hiç yer verilmediğini görüyoruz. Kendi sayfası olan 139 birimden sadece 7'sinde bu bilgilere yer verildiğini tespit etmiş bulunuyoruz araştırmamızda. Oysa bilgi edinmeye yanıt veren ve sayfası olan 60 birimden 12'si bu bilgilerin yer aldığını iddia ediyor.

	Bilgi Edinme		Araştırma	
	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Üniversite tercih döneminde olan engelli öğrencilere yönelik hazırlanmış bilgi paketi birim web sayfasında yer almakta	25 %55	75 %45	22 %15,80	117 %84,20
Üniversitenizin “Engelli Öğrenciler Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönergesi” birim web sayfasında yer almakta	39 %65	21 %35	46 %33,10	93 %66,90
Birim web sayfasında engelli öğrencilerin; eğitim öğretim süreçleri, yurt ve burs olanakları, yemekhane hizmetleri, öğrenci kulüpleri ve sosyal olanaklar vb. hakkında bilgi edinebilecekleri “Sıkça Sorulan Sorular” sayfası bulunmakta	12 %20	48 %80	7 %5,04	132 %94,96

Son olarak, birim sayfalarında engelli öğrencilerin ve akademisyenleri eğitim ve öğretim yaşamlarını kolaylaştıracak kılavuzlara ya da destek teknolojilerine ilişkin bilgilere yer verip vermediklerini belirlemeye çalıştık.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla 139 üniversiteden %38,80'e karşılık gelen 54'ünde akademisyenler ve engelli öğrenciler için öğretimsel uyarlama kılavuzlar birim web sayfasında yer almakta. Bilgi edinmeye yanıt veren üniversiteler arasında bu oran %31,67'de kalıyor. Dolayısıyla gerçekte bilgi edinmeye daha çok üniversite yanıt vermiş olsa idi bu oran daha yüksek çıkacaktı.

Ancak destek teknolojileri ile ilgili veri bu kadar tutarlı değil. Farklı engel gruplarının ihtiyaçlarına yönelik destek teknolojileri ile ilgili bilgiye yer verdiğini söyleyen üniversite sayısı 13; araştırmamız ise sadece 6 sayfada bu türden bilgiye yer verildiğini gösteriyor. 2 üniversitenin sayfasında benzer bilgilere yer verilse de yeterli olmadığını tespit ettik.

	Bilgi Edinme			Araştırma		
	Evet	Hayır	Yeterli Değil	Evet	Hayır	Yeterli Değil
Akademisyenler ve engelli öğrenciler için öğretimsel uyarlama kılavuzları birim web sayfasında yer almakta	19 %31,67	41 %68,33	---	54 %38,80	85 %61,20	---
Birim web sayfasında farklı engel gruplarının ihtiyaçlarına yönelik destek teknolojileri ile ilgili bilgi yer almakta	13 %21,67	31 %51,67	16 %26,66	6 %4,30	131%94,20	2 %1,50

Sonuç

Yaptığımız araştırma sonucunda tespit ettiğimiz en önemli sorun üniversitelerin kendilerini engelli öğrencilerin web erişilebilirliği bakımından konumladıkları yer ile araştırmamızın ortaya çıkardığı sonuçlar arasından pek çok durumda ciddi farklar olduğu. Hatta buna YÖK'ün kendisinin yaptığı "Engelli Öğrencilerin Küresel Salgın Sürecinde Eğitime Erişimi İçin Yükseköğretim Kurumlarında Alınan Tedbirlere İlişkin Anket Sonuçları" araştırmanın sonuçlarını da katacak olursak makasın iyice açıldığını görebiliriz. Öyle ki belli bir koşulun sağlanıp sağlanmadığına olumlu yanıt veren üniversite sayısının araştırmanın sonucunda ortaya çıkan sayıdan yüksek olduğu bek çok durumu verilerin analiz edildiği bölümde takip edebilirsiniz.

Bilgi edinme ile araştırma arasında ortaya çıkan farkların özellikle biraz daha öznel değerlendirme içeren sorularda ortaya çıktığını tespit ettik. Doğrudan kolaylıkla tespit edilebilecek konularda bir tutarlılık varken, biraz daha yoruma açık olabilecek konularda üniversitelerin yanıtlarının olumludan yana bir eğilim gösterdiği görülüyor. Sözgelimi sayfada iletişim formunun bulunmasına ilişkin veriler görece tutarlı iken, görme engelliler için sayfanın uyumuna / erişilebilirliğine verilen yanıtlarda ciddi bir sapma görebiliyoruz. Bu durumun kendisi de bize gösteriyor ki üniversitelerin engelli birimlerinin web sayfalarının belli standartlara göre hazırlanması gerekmektedir.

Her ne kadar "Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği"nde her üniversitede "Engelli Öğrenci Birimi" kurulması ve bu birimlerin de üniversitede okuyan engelli öğrencilerin ihtiyaçlarına yönelik birime ait bir internet sitesi oluşturmaları öngörülüyorsa da birim sayfalarının erişilebilirliklerine ilişkin standartları belirlemiyor, sayfalarda hangi içeriklerin erişilebilir olması gerektiğini kayıt altına almıyor. Bu nedenle de birimlerin sayfaları arasında farklılıklar ortaya çıkmakta. Yapılması gereken ise daha ayrıntılı bir yönetmelik ya da yönerge ile bu birimlerin asgari standartları yerine getirmesini sağlamaktır.

Hali hazırda yapılmış olan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu-Marmara Araştırma Merkezi [TÜBİTAK-MAM] sorumluluğunda yürütülen çalışmalar neticesinde hazırlanan kılavuz, TÜRKİSAT tarafından yayınlanan 2009 yılında "Kamu Kurumları İnternet Siteleri Standartları ve Önerileri Rehberi", TÜBİTAK ile Kalkınma Bakanlığı'nın Kamu İnternet Siteleri Rehberi (KAMİS) Projesi kapsamında hazırlanan rehber yol gösterici belgeler olabilir.

Birim web sayfalarının en azından Web Content Accessibility Guidelines 2.1 (WCAG) / Web İçeriği Erişilebilirlik Rehberi'nde yer alan "A" düzeyi ilkeleri sağlaması gerekmektedir. Rehberde yer alan ve 30 kriterden oluşan "A" düzeyi ilkeler, temel seviyede yerine getirilmesi beklenen standartları kapsamaktadır. "A" düzeyi ilkeler

yerine getirilmediği takdirde, engelli kullanıcıların büyük çoğunluğunun internet sitesi içeriklerinden ve sunulan hizmetlerden etkili ve verimli bir şekilde yararlanması mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, birim internet siteleri geliştirilirken bu bölümde ele alınan 30 ilkenin yerine getirilmesi beklenmektedir.

Bilgi edinme başvurularında ve araştırmamızda kullandığımız, engelli öğrencilerin deneyimlerinden ve beklentilerinden yola çıkarak hazırladığımız kontrol soru setindeki koşulları birim sayfalarının sağlamasını / içermesini talep ediyoruz.

Engelli üniversite öğrencilerinin, eğitimleri süresince ihtiyaç duyabilecekleri her türden bilgi paketinin, yönlendirmenin, güncellemenin bütün engelli gruplarının erişebileceği bir biçimde sunulması gerekiyor. Engelli öğrencilerin üniversitenin farklı birimleri ve engelli birimi ile iletişimini kolaylaştıracak erişilebilir iletişim kanallarının da açık tutulması zorunlu.

Sayfalar tasarlanırken özel bir ihtiyaca yönelik oldukları unutulmamalı ve üniversitelerin genel sitelerinden farklı bir yapıda tasarlanmalıdır. Mümkünse farklı engellere sahip öğrencilerin kolaylıkla kullanabilecekleri farklı kullanıcı arayüzleri sunulmalıdır. Engelli birimlerinin web sayfalarının tüm içeriği ve içerdiği tüm fonksiyonlar, kullanıcıların eşit olarak faydalanabileceği şekilde erişilebilirlik kurallarına uygun olarak tasarlanmış olmalıdır. Bunun için de web sayfalarının engelli bireylerce kolaylıkla algılanabilecek öğeleri içermesi, arayüz bileşenlerinin ve sayfalarda dolaşımı sağlayan öğelerin işletilebilir ve anlaşılabilir olması, içeriğin kullanıcı araçları tarafından güvenilir ve doğru bir biçimde yorumlanabilmesini sağlayacak kadar tatmin edici olması gerekmektedir. Bu öğelerin nasıl hayata geçirileceğini düzenleyen ilkelerin yerine getirilmesi ile web içeriği anlaşılabilir, web sayfaları gezinebilir ve etkili bir şekilde kullanılabilir hale gelecektir. Bir adım ilerisi de engelli bireylerin içeriğe katkı sunabilecekleri tasarımların uygulanmasıdır.

Ekler

Ek I: Bilgi Edinme Başvurusu Soru Seti

1) Engelli öğrenci biriminin üniversite tarafından belirlenmiş resmi adında hangisinin kullanımı tercih edilmektedir? (Yalnızca bir seçeneği işaretlemek için uygun seçeneğin karşısına "X" koyunuz. Yanıtınız "Diğer" şeklinde ise lütfen birimin tam adını yazınız.)

Engelli Öğrenci Birimi

Engelsiz Üniversite /
Öğrenci Birimi

Özel Gereksinimli
Öğrenciler Birimi

Diğer
.....

2) Pandemi sürecinde üniversitenizde öğrenim gören engelli öğrencilerin uzaktan eğitim sistemlerine erişilebilirliği konusunda çalışmalar yapıldı mı? Yapıldıysa bu çalışmalar nelerdir?

3) Engelli Öğrenci Biriminize ait bir web sitesi bulunmakta mıdır?

Evet

Hayır

4) Engelli Öğrenci Biriminizin web sitesini güncel tutmak amacıyla personel görevlendirmesi yapıldı mı? Yapıldıysa personelin unvanı nedir? (Yalnızca bir seçeneği işaretlemek için uygun seçeneğin karşısına "X" koyunuz. Yanıtınız "Diğer" şeklinde ise lütfen personelin unvanını yazınız.)

Böyle bir görevlendirme
yapılmadı

Memur

Bilgisayar İşletmeni

Mühendis

Psikolog

Sosyal Çalışmacı

Özel Eğitimci

Diğer
.....

5) Engelli Öğrenci Birimizin web sitesi farklı kullanıcı özelliklerini de kapsayacak şekilde "A", "AA" veya "AAA" standardını sağlamakta mıdır? (Yalnızca bir seçeneği işaretlemek için uygun seçeneğin karşısına "X" koyunuz.)

Bu standartları
sağlamamaktadır

"A" standardını
sağlamaktadır

"AA" standardını
sağlamaktadır

"AAA" standardını
sağlamaktadır

Bu standartları sağlamaya yönelik yeterli bilgi/maddi/insan kaynağımız bulunmamaktadır.

6) Engelli Öğrenci Biriminiz ve Bilgi İşlem Daire Başkanlığınız işbirliğinde üniversiteniz tüm web siteleri ile ilgili "A", "AA" veya "AAA" standardını sağlamaya yönelik erişilebilirlik çalışmaları yapılmakta mıdır? Yapılıyorsa çalışmalar nelerdir?

7) Engelli Öğrenci Biriminiz tarafından bilgiye erişim hakkı çerçevesinde yer alan web sitesi erişilebilirliğine dikkat çekmek amacıyla çalışma yapılmakta mıdır? Yapılıyorsa çalışmalar nelerdir?

8) Üniversite ana sayfasında engelli öğrenci birim sayfasına yönlendiren bağlantı var mı? (Bağlantı varsa "Evet" yoksa "Hayır" bağlantı var ancak kolay erişilebilir bir noktada değilse "Yeterli Değil" başka bir durum söz konusu ise "Diğer" seçeneğini işaretleyerek açıklama yazabilirsiniz.)

Evet Hayır Yeterli Değil Diğer

9) Birim sayfasında engelli öğrenci haklarına ilişkin mevzuat yer almakta mıdır? (BM Engelli Hakları Sözleşmesi, 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun, Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği vb. Uluslararası ve ulusal mevzuat varsa "Evet", yoksa "Hayır", var ancak güncel değilse ya da ilgili tüm mevzuat yoksa "Yeterli Değil", başka bir durum söz konusu ise "Diğer" seçeneğini işaretleyerek açıklama yazabilirsiniz.)

Evet Hayır Yeterli Değil Diğer

10) Birim sayfasında birime ait iletişim bilgileri yer almakta mıdır? (Açık adres, e-posta ve telefon bilgileri vb.)

Evet Hayır Yeterli Değil Diğer

11) Birim yönetim kurulu iletişim bilgisi yer almakta mıdır? (Kişilerin e-posta adresleri, telefon numaraları vb.)

Evet Hayır Yeterli Değil Diğer

12) Fakülteler, Enstitüler, Meslek Yüksek Okulları ve Yüksek Okullar'da engelli öğrenci akademik danışmanları var mı? Varsa iletişim bilgileri engelli öğrenci birimi web sayfasında yer almakta mıdır?

Danışman bulunmamaktadır Danışmanlar var ancak iletişim bilgileri web sayfasında yer almamaktadır Danışmanlar ve iletişim bilgileri web sayfasında yer almaktadır Diğer

13) Birim sayfasında faydalı bağlantılar yer almakta mıdır? (YÖK Engelli Öğrenci Komisyonu, ÖSYM, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü vb.)

Evet Hayır Yeterli Değil Diğer

14) Engelli öğrencilerin taleplerini iletmeleri için matbu form veya dilekçeler birim web sitesinde yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

.....

15) Akademisyenler ve engelli öğrenciler için öğretimsel uyarlama kılavuzları birim web sayfasında yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

.....

16) Birim web sayfasında farklı engel gruplarının ihtiyaçlarına yönelik destek teknolojileri ile ilgili bilgi yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

.....

17) Üniversitenizin "Engelli Öğrenciler Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönergesi" birim web sayfasında yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Diğer

.....

18) Engelli öğrencilerin, üniversiteniz yerleşkelerinde karşılaştıkları erişilebilirlik sorunlarını anında bildirmeleri için oluşturulmuş "Erişilebilirlik Bildirim Formu" birim web sayfanızda yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Diğer

.....

19) Üniversite tercih döneminde olan engelli öğrencilere yönelik hazırlanmış bilgi paketi birim web sayfasında yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

.....

20) Birim web sayfasında engelli öğrencilerin; eğitim öğretim süreçleri, yurt ve burs olanakları, yemekhane hizmetleri, öğrenci kulüpleri ve sosyal olanaklar vb. hakkında bilgi edinebilecekleri "Sıkça Sorulan Sorular" sayfası bulunmakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

.....

21) Birim web sitesinde paylaşılan en güncel haber ve duyuru ne zaman yayınlanmıştır?

0-3 ay önce

4-6 ay önce

7-9 ay önce

10-12 ay önce

Diğer

.....

22) Haber, duyuru ve üniversite tanıtım videosu gibi görsellerde görme engelli bireylerin görselde yer alan resim ve yazıları algılayabilmeleri için betimlemeler bulunmakta mıdır?

Betimleyici metin bulunmamaktadır

Betimleyici metinler bulunmakta ancak yeterli değil

Betimleyici metinler bulunmakta ve kapsamlıdır

Diğer

23) Haber, duyuru ve üniversite tanıtım videosu gibi video içeriklerde işitme engelliler için açıklayıcı alt yazılar bulunmakta mıdır?

Alt yazı bulunmamaktadır

Alt yazı bulunmakta ancak yeterli değil

Alt yazı bulunmakta ve kapsamlıdır

Diğer

24) Birim sayfasındaki dokümanlar görme engelliler için erişilebilir formatta mı? (.doc, .docx, .pdf formatlarında olmalı ve taranmış bir dokümana .jpeg vb. formatlarda olmamalıdır.)

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

25) Birim web sayfasını işaret diliyle anlatan bir video sayfada yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

26) Birim sayfasındaki metinler, işitme engelli bireyler için sade ve anlaşılır metin özelliğine sahip midir?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

27) Birim web sayfası az gören kullanıcılar için zemin-metin kontrastı alternatifleri içeriyor mu? (Siyah zemin-beyaz metin, siyah zemin-sarı metin, lacivert zemin-sarı metin, sarı zemin-siyah metin vb.)

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

28) Birim web sayfası az gören kullanıcılar için punto büyütme ve küçültme butonları içeriyor mu? (A+ ve A- simgeleri)

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

29) Birim web sayfasının tasarımı renk körlüğü olan bireyler için uygun mudur?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

30) Sayfada yer alan bağlantıların başlığı ve içeriği tutarlı mı? (Bağlantılar başlıkta belirtilen içeriğe mi yönlendiriyor?)

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

31) Birim sosyal medya hesapları için birim web sayfasında bağlantılar yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

Ek II: Genel Görünüm Kontrol Listesi

1) Engelli öğrenci biriminin üniversite tarafından belirlenmiş resmi adında hangisinin kullanımı tercih ediliyor?

Engelli Öğrenci Birimi

Engelsiz
Üniversite/Öğrenci Birimi

Özel Gereksinimli
Öğrenciler Birimi

Diğer

2) Üniversite ana sayfasında engelli öğrenci birim sayfasına yönlendiren bağlantı var mı? (Bağlantı varsa "Evet" yoksa "Hayır" bağlantı var ancak kolay erişilebilir bir noktada değilse "Yeterli Değil" başka bir durum söz konusu ise "Diğer" seçeneğini işaretleyerek açıklama yazabilirsiniz.)

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

3) Birim sayfasında engelli öğrenci haklarına ilişkin mevzuat yer almakta mıdır? (BM Engelli Hakları Sözleşmesi, 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun, Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği vb.)

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

4) Birim sayfasında birime ait iletişim bilgileri yer almakta mıdır? (Açık adres, e-posta ve telefon bilgileri vb.)

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

5) Birim yönetim kurulu iletişim bilgisi yer almakta mıdır? (Kişilerin e-posta adresleri, telefon numaraları vb.)

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

6) Fakülteler, Enstitüler, Meslek Yüksek Okulları ve Yüksek Okullar'da engelli öğrenci akademik danışmanları var mı? Varsa iletişim bilgileri engelli öğrenci birimi web sayfasında yer almakta mıdır?

Danışman
bulunmamaktadır

Danışmanlar var ancak
iletişim bilgileri web
sayfasında yer almamaktadır

Danışmanlar ve iletişim
bilgileri web sayfasında yer
almaktadır

Diğer

7) Birim sayfasında faydalı bağlantılar yer almakta mıdır? (YÖK Engelli Öğrenci Komisyonu, ÖSYM, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü vb.)

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

8) Engelli öğrencilerin taleplerini iletmeleri için matbu form veya dilekçeler birim web sitesinde yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

.....

9) Akademisyenler ve engelli öğrenciler için öğretimsel uyarılama kılavuzları birim web sayfasında yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

.....

10) Birim web sayfasında farklı engel gruplarının ihtiyaçlarına yönelik destek teknolojileri ile ilgili bilgi yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

.....

11) Üniversitenizin "Engelli Öğrenciler Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönergesi" birim web sayfasında yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Diğer

.....

12) Engelli öğrencilerin, üniversite yerleşkelerinde karşılaştıkları erişilebilirlik sorunlarını anında bildirmeleri için oluşturulmuş "Erişilebilirlik Bildirim Formu" birim web sayfanızda yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Diğer

.....

13) Üniversite tercih döneminde olan engelli öğrencilere yönelik hazırlanmış bilgi paketi birim web sayfasında yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

.....

14) Birim web sayfasında engelli öğrencilerin; eğitim öğretim süreçleri, yurt ve burs olanakları, yemekhane hizmetleri, öğrenci kulüpleri ve sosyal olanaklar vb. hakkında bilgi edinebilecekleri "Sıkça Sorulan Sorular" sayfası bulunmakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

.....

15) Birim web sitesinde paylaşılan en güncel haber ve duyuru ne zaman yayınlanmıştır?

0-3 ay önce

4-6 ay önce

7-9 ay önce

10-12 ay önce

Diğer

.....

16) Haber, duyuru ve üniversite tanıtım videosu gibi görsellerde görme engelli bireylerin görselde yer alan resim ve yazıları algılayabilmeleri için betimlemeler bulunmakta mıdır?

Betimleyici metin bulunmamaktadır

Betimleyici metinler bulunmakta ancak yeterli değil

Betimleyici metinler bulunmakta ve kapsamlıdır

Diğer

17) Haber, duyuru ve üniversite tanıtım videosu gibi video içeriklerde işitme engelliler için açıklayıcı alt yazılar bulunmakta mıdır?

Alt yazı bulunmamaktadır

Alt yazı bulunmakta ancak yeterli değil

Alt yazı bulunmakta ve kapsamlıdır

Diğer

18) Birim sayfasındaki dokümanlar görme engelliler için erişilebilir formatta mı? (.doc, .docx, .pdf formatlarında olmalı ve taranmış bir dokümana .jpeg vb. formatlarda olmamalıdır.)

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

19) Birim web sayfasını işaret diliyle anlatan bir video sayfada yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

20) Birim sayfasındaki metinler, işitme engelli bireyler için sade ve anlaşılır metin özelliğine sahip midir?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

21) Birim web sayfası az gören kullanıcılar için zemin-metin kontrastı alternatifleri içeriyor mu? (Siyah zemin-beyaz metin, siyah zemin-sarı metin, lacivert zemin-sarı metin, sarı zemin-siyah metin vb.)

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

22) Birim web sayfası az gören kullanıcılar için punto büyütme ve küçültme butonları içeriyor mu? (A+ ve A- simgeleri)

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

23) Birim web sayfasının tasarımı renk körlüğü olan bireyler için uygun mudur?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

24) Sayfada yer alan bağlantıların başlığı ve içeriği tutarlı mı? (Bağlantılar başlıkta belirtilen içeriğe mi yönlendiriyor?)

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

25) Birim sosyal medya hesapları için birim web sayfasında bağlantılar yer almakta mıdır?

Evet

Hayır

Yeterli Değil

Diğer

Ek III: İnternet Siteleri Erişilebilirlik [Teknik Altyapı] Kontrol Listesi [A Seviyesi]

NOT: Yanında * işareti bulunan soruların cevabının evet olması internet sayfasının erişilebilir olduğunu gösterir.

İlke 1: İnternet sitesinde kullanılan içeriklerin metinsel alternatifleri verilmelidir.			
1	Sayfada görsel (resim, grafik, captcha vb.) yer alıyor mu? (Cevabınız hayırsa Soru 8'e geçiniz.)	EVET	HAYIR
2*	Sayfada yer alan süsleme amaçlı kullanılmayan bütün resim, grafik vb. görseller için kodlamada <alt> etiketi kullanılmış mı?	EVET	HAYIR
3*	Sayfaya girilip tarayıcının ayarlarından tüm resimler kapatıldığında ya da otomatik okuyucu özelliğine sahip tarayıcılarda bu özellik işaretlendiğinde sayfa içeriği ve işlevleri eksiksiz algılanabiliyor mu?	EVET	HAYIR
4	Sayfa içerisinde belli bir duygu vermek için görsel eklendi mi? (Örneğin; emoji, sonraki sayfaya geç ikonu gibi) (Cevabınız hayırsa Soru 6'ya geçiniz.)	EVET	HAYIR
5*	Bu görseller için alternatif açıklayıcı metin <alt> etiketi kullanıldı mı?	EVET	HAYIR
6	Sayfada captcha var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 8'e geçiniz)	EVET	HAYIR
7*	Captcha için alternatif yöntemler (sesli captcha vb.) var mı?	EVET	HAYIR
İlke 2: Ses ve video öğelerinin alternatifleri bulunmalıdır.			
8	Sayfada önceden kaydedilmiş yalnızca ses veya yalnızca video öğeleri var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 12'ye geçiniz)	EVET	HAYIR
9*	Önceden kaydedilmiş yalnızca ses veya yalnızca video öğeleri için içeriğin tamamının veya özetinin metinsel alternatifi var mı?	EVET	HAYIR
İlke 3: Ses ve video öğeleri için altyazı seçeneğine yer verilmelidir.			
10*	Önceden kaydedilmiş yalnızca ses veya yalnızca video öğelerine yönelik alt yazı var mı?	EVET	HAYIR
İlke 4: Ses ve video öğeleri için sunulan sesli açıklama ve metinsel alternatifler açıklayıcı olmalıdır.			
11*	Önceden kaydedilmiş yalnızca ses veya yalnızca video öğeleri için sunulan seslendirme ya da metinsel alternatiflerde kullanıcılara içeriğin anlaşılmasını kolaylaştıracak betimleme içeren ek bilgiler sunuluyor mu?	EVET	HAYIR
İlke 5: Sayfa yapısı engelli kullanıcıların anlayabileceği ve kullanabileceği şekilde tasarlanmalıdır.			
12*	Sitede yer alan gezinim öğeleri ve bağlantılar birbirinden ayırt edilebilecek şekilde gruplandırılmış mı?	EVET	HAYIR
13	Sayfa içerisinde başlık var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 16'ya geçiniz)	EVET	HAYIR
14*	Sayfa içerikleri anlaşılır olacak şekilde başlıklandırılmış mı?	EVET	HAYIR
15*	Kodlamada sayfa başlıklarında başlık etiketi (<h1>...<h6>) sırasıyla kullanılmış mı?	EVET	HAYIR
16	Sayfada paragraf var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 18'e geçiniz)	EVET	HAYIR
17*	Kodlamada paragraf etiketi <p> kullanılmış mı?	EVET	HAYIR
18	Sayfada liste var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 20'ye geçiniz)	EVET	HAYIR
19*	Kodlamada listeler için veya ve etiketi kullanılmış mı?	EVET	HAYIR
20	Sayfada tablo var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 23'e geçiniz)	EVET	HAYIR
21*	Kodlamada tablo başlığı <th> etiketi ile kullanılmış mı?	EVET	HAYIR
22*	Kodlamada tabloyu özetlemek için kullanılan <summary> etiketi kullanılmış mı?	EVET	HAYIR

23	İnternet sayfasında gezinti (navigasyon) linklerinin bulunduğu bölüm var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 25'e geçiniz)	EVET	HAYIR
24*	Kodlamada gezinti (navigasyon) <nav> etiketi kullanılmış mı?	EVET	HAYIR

İlke 6: Sayfa içeriklerinin sunulma sırasının içeriğin anlamı etkilediği durumlarda, uygun olan sıralama açıkça belirtilmelidir.

25	İçeriklerin belli bir sırayla okunması isteniyor mu? (Cevabınız hayırsa Soru 27'ye geçiniz)	EVET	HAYIR
26*	Kodlamada <tabindex> etiketi doğru sıralama ile kullanılmış mı?	EVET	HAYIR
27*	CSS kaldırıldığı zaman sayfa içeriği düzgün okunabiliyor mu?	EVET	HAYIR

İlke 7: İçeriklere yönelik açıklamalar verilirken sadece belirli duyuşal özellikler kullanılmamalıdır.

28	Sayfada içerik ya da işlemler açıklanırken şekil, boyut, görsel konum, yön ve ses gibi duyuşal özellikler kullanılmış mı? (Cevabınız hayırsa Soru 30'a geçiniz)	EVET	HAYIR
29*	Bu duyuşal özellikler için alternatif sağlanmış mı?	EVET	HAYIR

İlke 8: İçeriklerin ayırt edilebilmesi ya da doğru anlaşılabilmesi için renk kullanımına dikkat edilmelidir.

30	Sayfada görsel bir öğe, bir cevap (response) veya bir faaliyet (action) var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 33'e geçiniz)	EVET	HAYIR
31*	Sayfadaki görsel bir öğe, bir cevap (response) veya bir faaliyet (action) renk kullanılmadan anlatılmış mıdır?	EVET	HAYIR
32*	Sadece renk ile ifade edilen görsel öğeye, cevaba (response) veya faaliyete (action) alternatif metin sunulmuş mu?	EVET	HAYIR

İlke 9: Ses öğeleri kullanıcılar tarafından kontrol edilebilir olmalıdır.

33	İnternet sayfasında ses öğesi (ses, video, müzik vb.) var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 36'ya geçiniz)	EVET	HAYIR
34	Ses öğesi 3 saniyeden daha uzun sürüyor mu? (Cevabınız hayırsa Soru 36'ya geçiniz)	EVET	HAYIR
35*	Ses öğesi kullanıcı tarafından klavye üzerinden de durdurulabiliyor veya kapatılabiliyor mu?	EVET	HAYIR

İlke 10: İnternet sitelerinde yer alan içerik ve işlemlerin tamamı klavye ile erişilebilir olmalıdır.

36	Sayfada medya oynatıcısı var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 38'e geçiniz)	EVET	HAYIR
37*	Medya oynatıcısında yapılan işlemler klavyeden yapılabiliyor mu?	EVET	HAYIR
38	Sayfada açılır menü var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 40'a geçiniz)	EVET	HAYIR
39*	Açılır menü klavye ile açılabilir mi?	EVET	HAYIR
40	Sayfada diyalog kutusu veya otomatik açılır pencere var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 42'ye geçiniz)	EVET	HAYIR
41*	Diyalog kutusu veya otomatik açılır pencere klavye ile kontrol edilebiliyor veya kapatılabiliyor mu?	EVET	HAYIR
42	Sayfada form alanı var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 44'e geçiniz)	EVET	HAYIR
43*	Form alanlarında Tab veya Shift+Tab kullanıldığında işlemler doğru sırayla gidiyor mu?	EVET	HAYIR
44	Sayfada üzerine gelindiği zaman rengi değişen bağlantı var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 46'ya geçiniz)	EVET	HAYIR
45*	Rengi değişen bağlantı klavye ile de renk değiştirebiliyor mu?	EVET	HAYIR
46	Sayfada sürükle/bırak fonksiyonu var mıdır? (Cevabınız hayırsa Soru 48'e geçiniz)	EVET	HAYIR
47*	Sürükle bırak fonksiyonu klavyeden de yapılabiliyor mu?	EVET	HAYIR

İlke 11: Klavye kullanımı internet sitesindeki bütün içerik ve işlemleri kapsamalldır.			
48*	Sayfadaki bütün içerik ve işlemlere klavye ile kontrol sağlanıyor mu?	EVET	HAYIR
49*	Kontrol sağlanan içerik ve işlemlerden (örneğin uyarı/bilgilendirme mesajı, otomatik açılır pencere) klavye ile çıkış sağlanabiliyor mu?	EVET	HAYIR
İlke 12: Kullanıcılara içeriği okuyabilmesi ya da kullanabilmesi için yeterli zaman verilmelidir.			
50	İnternet sayfasında yapılan işlemlerde zaman sınırlaması var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 58'e geçiniz)	EVET	HAYIR
51*	Kullanıcıya zaman sınırlaması olduğuna dair bilgi verilmiş mi?	EVET	HAYIR
52	Zaman kısıtlaması 20 saatin üstünde mi veya sürenin kısaltılması mümkün değil mi? (Cevabınız evetse Soru 58'e geçiniz)	EVET	HAYIR
53*	Kullanıcı zaman sınırlamasını durdurabiliyor veya verilen süreyi uzatabiliyor mu? (Cevabınız hayırsa Soru 58'e geçiniz)	EVET	HAYIR
54*	Kullanıcıya zaman sınırlamasını uzatması için süre verilmiş mi? (Cevabınız hayırsa Soru 58'e geçiniz)	EVET	HAYIR
55*	Kullanıcı zaman sınırlamasını uzatması için 20 saniye verilmiş mi?	EVET	HAYIR
56*	Zaman kısıtlamasının varsayılan değerın 10 katına kadar uzatılabilmesi sağlanmış mı?	EVET	HAYIR
57*	Uzatma işlemi basit bir şekilde (boşluk tuşuna basmak gibi) yapılıyor mu?	EVET	HAYIR
İlke 13: Hareketli içerikler kullanıcılar tarafından kontrol edilebilir olmalıdır.			
58	İnternet sayfasında hareket eden, yanıp sönen veya kayan içerik var mıdır? (Cevabınız hayırsa Soru 61'e geçiniz)	EVET	HAYIR
59	İnternet sayfasında hareket eden, yanıp sönen veya kayan içerik 5 saniyeden fazla sürüyor mu? (Cevabınız hayırsa Soru 61'e geçiniz)	EVET	HAYIR
60*	İnternet sayfasında hareket eden, yanıp sönen veya kayan içerik kullanıcı tarafından duraklatılabilir, durdurulabilir veya gizlenebilir mi?	EVET	HAYIR
61	İnternet sayfası otomatik olarak yenileniyor mu? (Cevabınız hayırsa Soru 63'e geçiniz)	EVET	HAYIR
62*	Kullanıcı sayfanın otomatik yenilenmesini devre dışı bırakabiliyor mu?	EVET	HAYIR
İlke 14: İçerikler, sağlık sorunlarını tetiklemeyecek şekilde tasarlanmalıdır.			
63	Sayfada yanıp sönen parlayan içerik var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 68'e geçiniz)	EVET	HAYIR
64*	Yanıp sönen parlayan içerik saniyede en fazla 3 kere yanıp sönmüyor mu? (Cevabınız hayırsa Soru 66'ya geçiniz)	EVET	HAYIR
65*	Üç kere yanıp sönen içerik 1 saniyelik sürenin sonunda Açık / Koyu durumu başlangıçtaki ile aynı mıdır?	EVET	HAYIR
66*	Yanıp sönen parlayan içerik küçük boyutta mıdır?	EVET	HAYIR
67*	Yanıp sönen parlayan içerik parlak olmayan renkle mi tasarlanmıştır?	EVET	HAYIR
İlke 15: Tekrar eden içeriklerin pas geçilebilmesi sağlanmalıdır.			
68	İnternet sitesinin farklı sayfalarında tekrar eden içerik var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 70'e geçiniz)	EVET	HAYIR
69*	Kullanıcı tekrar eden içeriği pas geçebiliyor mu?	EVET	HAYIR
İlke 16: Açık ve anlaşılır sayfa başlıklarına yer verilmelidir.			
70*	İnternet sayfalarının her birinin başlığı anlaşılır ve sayfa içeriğini açıklayıcı biçimde başlık çubuğunda yer alıyor mu?	EVET	HAYIR

İlke 17: İçeriklerin mantıksal olarak sıralanmasına dikkat edilmelidir.

71*	İnternet sayfası sıralı olarak gezilebiliyor ve bu gezinti sırası eylem açısından bir anlam ifade ediyor mu?	EVET	HAYIR
72*	Kullanıcı sayfa elemanlarını (form elemanları, bağlantılar vb.) Tab veya Shift+Tab ile doğru sırayla okuyabiliyor mu?	EVET	HAYIR
73*	Sayfanın DOM yapısıyla görsel arayüzü uyumlu mu?	EVET	HAYIR

İlke 18: Bağlantılar, anlamlı ve ilişkili oldukları içerik ile tutarlı olacak şekilde isimlendirilmelidir.

74	Sayfada iç sayfalara ya da başka sitelere bağlantı var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 77'ye geçiniz)	EVET	HAYIR
75*	Bütün bağlantılar içeriği tanımlayacak şekilde açık ve anlaşılır olarak isimlendirilmiş mi?	EVET	HAYIR
76*	Bağlantıya tıklamaları halinde kullanıcıya içerik ile ilgili bilgi veriyor mu?	EVET	HAYIR

İlke 19: Sayfa içeriğinin dili, ilgili programlar tarafından belirlenebilir olmalıdır.

77*	HTML kodunda sayfanın dili belirtilmiş mi? (Cevabınız hayırsa Soru 79'a geçiniz)	EVET	HAYIR
78*	Sayfada alternatif metin kullanılmışsa kullanılan dil kodda belirtilen sayfanın dili ile de ifade edilmiş mi?	EVET	HAYIR

İlke 20: Kullanıcıların bir öğeye odaklandığı durumlarda, bağlam değişikliği yapılmamalıdır.

79	Sayfada form elemanı veya bağlantı var mı?	EVET	HAYIR
80*	Sayfada form elemanına veya bağlantıya tıkladığında içerik aynı kalıyor mu? (Cevabınız evetse Soru 102'ye geçiniz)	EVET	HAYIR

İlke 21: Kullanıcılar girdikleri verilerin ya da tıkladıkları bağlantıların sonucunda gerçekleşecek işlemler veya değişiklikler hakkında bilgilendirilmelidir.

81*	Sayfada form elemanına veya bağlantıya tıkladığında içerik değiştiğinde (yeni pencerede veya otomatik açılır pencerede açılması gibi) kullanıcıya önceden sesli ve görsel uyarı veriyor mu?	EVET	HAYIR
82*	Sayfada form elemanına veya bağlantıya tıkladığında içerik değiştiğinde (yeni pencerede veya otomatik açılır pencerede açılması gibi) kullanıcı işlem için onay verebiliyor mu?	EVET	HAYIR

İlke 22: Kullanıcıların hata yaptıklarını fark edebilmeleri sağlanmalıdır.

83	Sayfada kullanıcının girdi hatası yapabileceği bir durum söz konusu mu? (Veri girişi yaparken rakam yerine harf girebilir gibi) (Cevabınız hayırsa Soru 94'e geçiniz)	EVET	HAYIR
84*	Hata metni kullanıcının anlayabileceği şekilde açık ve anlamlı olarak ifade edilmiş mi?	EVET	HAYIR
85*	Kullanıcı hata yaparsa aldığı hata mesajını hemen görebiliyor mu?	EVET	HAYIR
86*	Hatanın bulunduğu bölümde hata mesajları vurgulu ve belirgin mi?	EVET	HAYIR
87*	Kullanıcı hata mesajı aldığı bölümünü atlayabileceği bir mekanizma bulunuyor mu?	EVET	HAYIR
88*	İnternet sayfasının başlık çubuğunda hata bildirimlerine yer verilmiş mi?	EVET	HAYIR
89*	Form, hata mesajları listesi ile birlikte tekrar gösteriliyor mu?	EVET	HAYIR
90*	Hata mesajlarında metinsel olmayan içerikler için metin alternatifi sağlandı mı?	EVET	HAYIR
91*	Veri girişleri başarılı bir şekilde tamamlandıysa sonrasına kullanıcı başarı mesajı alıyor mu?	EVET	HAYIR
92*	Kullanıcının dikkatini çekmek için sesli uyarı var mı?	EVET	HAYIR
93*	Form gönderildiği zaman sunucu tarafından da doğrulanıyor mu?	EVET	HAYIR

İlke 23: Veri giriş alanları için açıklayıcı etiketlere ve yönlendirmelere yer verilmelidir.

94*	Kullanıcı veri girişi yaparken verinin hangi formatta girilmesi gerektiği ile ilgili metinsel talimatlar var mı?	EVET	HAYIR
-----	--	------	-------

95*	Form alanında, benzer alanlar gruplandırılmış mı?	EVET	HAYIR
96*	Grup kontrolleri için <fieldset> ve <legend> etiketleri kullanılmış mı?	EVET	HAYIR
97*	Form elemanları için açıklayıcı etiketler kullanılmış mı?	EVET	HAYIR
98*	Kullanılan etiketler form elemanlarıyla ilişkisi doğru konumlandırılmış mı? (Örneğin; Form elemanı, onay kutusu veya seçenek düğmesi ise etiket hemen sonrasında yer alması gibi)	EVET	HAYIR
99	Zorunlu doldurulacak form elemanı var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 101'e geçiniz)	EVET	HAYIR
100*	Zorunlu doldurulacak form elemanları için metin kullanılmış mı?	EVET	HAYIR
101*	Kodlamada form elemanları için <label> veya <title> etiketleri kullanılmış mı?	EVET	HAYIR

İlke 24: Site içerikleri ayırt edilebilir olmalıdır.

102*	Sayfa elemanları standartlara uygun olarak iç içe tasarlanmış mı?	EVET	HAYIR
103*	Açma ve kapama etiketleri uygun tasarlanmış mı?	EVET	HAYIR
104	Sayfa elemanları için ID kullanılmış mı? (Cevabınız hayırsa Soru 106'ya geçiniz)	EVET	HAYIR
105*	ID kodlamada eşsiz midir?	EVET	HAYIR
106*	Sayfa elemanlarının nitelikleri tekrarlanmadan kullanılmış mı?	EVET	HAYIR
107*	İnternet sayfası, HTML kodunda hatalar olup olmadığını gösteren yazılım ile test edildiğinde hatasız sonuç veriyor mu? (Yazılım önerisi: https://validator.w3.org/)	EVET	HAYIR

İlke 25: Bütün öğeler için isim, rol ve değerler atanmalıdır.

108	Sayfada düğme, resim vb. gibi öğeler var mı? (Cevabınız hayırsa kontrol listesi tamamlanmıştır .)	EVET	HAYIR
109*	Sayfada kullanılan düğme, resim vb. gibi öğeler doğru bir şekilde etiketlenmiş mi? (Örneğin, Bir düğme için <button> etiketi yerine etiketi kullanılmaması gerekir)	EVET	HAYIR

İlke 26: İnternet sitesinin belirli bileşenler için sunduğu klavye kısayolları sadece ilgili bileşene odaklanıldığında aktif olmalı, gerektiğinde kapatılabilir ve değiştirilebilir.

110	Web sitesi tasarlanırken klavye kısayolları oluşturuldu mu? (Cevabınız hayırsa Soru 113'e geçiniz)	EVET	HAYIR
111*	Klavye kısayolları devre dışı bırakılabiliyor mu?	EVET	HAYIR
112*	Klavye kısayollarının değiştirilebilmesini sağlayan mekanizma var mı?	EVET	HAYIR

İlke 27: Çok noktalı dokunmayı veya imleci / parmağı belirli bir yönde kaydırmayı gerektiren hareketler ile gerçekleştirilebilecek tüm işlemler, bu durum zorunluluk olmadıkça, farklı işaretleme aygıtlarıyla ve basit girdiler kullanılarak çalıştırılabilir.

113	Web sitesinde çok noktalı dokunma veya imleci/parmağı kaydırma hareketi ile gerçekleştirilen bir içerik var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 115'e geçiniz)	EVET	HAYIR
114*	Kullanıcı basit bir hareketle içeriğe alternatif bir yöntemle erişebiliyor mu?	EVET	HAYIR

İlke 28: İnternet sayfasında yapılmak istenen işlemin niteliğine göre işaretçi uygun durumda aktive olmalı, yanlışlıkla yapılabilecek işlemler için iptal etme seçeneği sunulmalıdır.

115	Web sitesinde öğe veya kontrol var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 117'ye geçiniz)	EVET	HAYIR
116*	Kullanıcı web sitesinde bir öğeye veya kontrole yanlışlıkla dokunduğu veya tıkladığında kullanıcı parmağını kaldırmadan veya fare sol tuşunu bırakmadan önce işaretçisini hedeften uzağa taşıyarak işlemi iptal edebiliyor mu?	EVET	HAYIR

İlke 29: Arayüz bileşenlerinin erişilebilir isimleri, görünür adlarını içermelidir.

117	Web sitesinde arayüz bileşeni var mı? (Cevabınız hayırsa Soru 119'a geçiniz)	EVET	HAYIR
118*	Arayüz bileşeninin erişilebilir ismi görünür etiket ismi ile aynı mı veya arayüz bileşeninin erişilebilir ismi görünür etiket ismi ile başlıyor mu?	EVET	HAYIR

İlke 30: Cihazları hareket ettirerek (sallama, döndürme vb.) veya kullanıcıların el-kol ve vücut hareketleri ile çalıştırabildiği (kamera gibi sensörlerin hareketi yorumladığı) işlevler, -hareketin yapılması işlevin çalıştırılabilmesi için zorunlu değilse- aynı zamanda daha geleneksel arayüz bileşenleri ile de çalıştırılabilmelidir.

119	Web sitesi tasarlanırken cihazın (telefon, tablet gibi) hareket ettirilmesine bağlı olarak (sallama, döndürme vb) herhangi bir işlem gerçekleştiriliyor mu? (Cevabınız hayırsa kontrol listesi tamamlanmıştır.)	EVET	HAYIR
120*	Bu işlemi gerçekleştirecek ek yöntem sunuldu mu?	EVET	HAYIR
121*	Harekete bağlı işlev kapatılabiliyor mu?	EVET	HAYIR

EK IV: Web İçeriği Erişilebilirlik Rehberi

A Seviyesi İlkeler

1. İnternet sitesinde kullanılan içeriklerin metinsel alternatifleri verilmelidir.
2. Ses ve video öğelerinin alternatifleri bulunmalıdır.
3. Video ve ses öğeleri için altyazı seçeneğine yer verilmelidir.
4. Ses ve video öğeleri için sunulan sesli açıklama ve metinsel alternatifler açıklayıcı olmalıdır.
5. Sayfa yapısı engelli kullanıcıların anlayabileceği ve kullanabileceği şekilde tasarlanmalıdır.
6. Sayfa içeriklerinin sunulma sırasının içeriğin anlamını etkilediği durumlarda, uygun olan sıralama açıkça belirtilmelidir.
7. İçeriklere yönelik açıklamalar verilirken, sadece belirli duyusal özellikler kullanılmamalıdır.
8. İçeriklerin ayırt edilebilmesi ya da doğru anlaşılabilmesi için renk kullanımına dikkat edilmelidir.
9. Ses ğeleri kullanıcılar tarafından kontrol edilebilir olmalıdır.
10. İnternet sitelerinde yer alan içerik ve işlemlerin tamamı klavye ile erişilebilir olmalıdır.
11. Klavye kullanımı internet sitesindeki bütün içerik ve işlemleri kapsamalıdır.
12. Kullanıcılara içeriği okuyabilmesi ya da kullanabilmesi için yeterli zaman verilmelidir.
13. Hareketli içerikler kullanıcılar tarafından kontrol edilebilir olmalıdır.
14. İçerikler, sağlık sorunlarını tetiklemeyecek şekilde tasarlanmalıdır.
15. Tekrar eden içeriklerin pas geçilebilmesi sağlanmalıdır.
16. Açık ve anlaşılır sayfa başlıklarına yer verilmelidir.
17. İçeriklerin mantıksal olarak sıralanmasına dikkat edilmelidir.
18. Bağlantılar, anlamlı ve ilişkili oldukları içerik ile tutarlı olacak şekilde isimlendirilmelidir.
19. Sayfa içeriğinin dili, ilgili programlar tarafından belirlenebilir olmalıdır.
20. Kullanıcıların bir öğeye odaklandığı durumlarda, bağlam değişikliği yapılmamalıdır.
21. Kullanıcılar girdikleri verilerin ya da tıkladıkları bağlantıların sonucunda gerçekleşecek işlemler veya değişiklikler hakkında bilgilendirilmelidir.
22. Kullanıcıların hata yaptıklarını fark edebilmeleri sağlanmalıdır.
23. Veri giriş alanları için açıklayıcı etiketlere ve yönlendirmelere yer verilmelidir.
24. Site içerikleri ayırt edilebilir olmalıdır.
25. Bütün öğeler için isim, rol ve değerler atanmalıdır.
26. İnternet sitesinin belirli bileşenler için sunduğu klavye kısayolları sadece ilgili bileşene odaklanıldığında aktif olmalı, gerektiğinde kapatılabilmeli ve değiştirilebilmelidir.
27. Çok noktalı dokunmayı veya imleci / parmağı belirli bir yönde kaydirmayı gerektiren hareketler ile gerçekleştirilebilecek tüm işlemler, bu durum zorunluluk olmadıkça, farklı işaretleme aygıtlarıyla ve basit girdiler kullanılarak alıştırılabilmelidir.
28. İnternet sayfasında yapılmak istenen işlemin niteliğine göre işaretçi uygun durumda aktive olmalı, yanlışlıkla yapılabilecek işlemler için iptal etme seçeneği sunulmalıdır.
29. Arayüz bileşenlerinin erişilebilir isimleri, görünür adlarını içermelidir.
30. Cihazları hareket ettirerek (sallama, döndürme vb.) veya kullanıcıların el-kol ve vücut hareketleri ile çalıştırabildiği (kamera gibi sensörlerin hareketi yorumladığı) işlevler, - hareketin yapılması işlevin çalıştırılabilmesi için zorunlu değilse- aynı zamanda daha geleneksel arayüz bileşenleri ile de alıştırılabilmelidir.

AA Seviyesi İlkeler

1. Canlı yayımlanan içerikler için altyazı sağlanmalıdır.
2. Video ğeleri için sesli açıklamalar sağlanmalıdır.
3. Metin ve görsel öğeler uygun kontrast değerlerine sahip olmalıdır.
4. Metin öğelerinin yeniden boyutlandırılabilmesi sağlanmalıdır.
5. Metinlerin resim formatında kullanımından kaçınılmalıdır.
6. İnternet sitesi içeriklerine farklı yollarla erişim sağlanabilmelidir.
7. Başlıkların ve etiketlerin açık, anlamlı ve tutarlı olması sağlanmalıdır.
8. İmleç görünür ve ayırt edilebilir olmalıdır.
9. İçerikler oluşturulurken kullanılan dil anlaşılır olmalıdır.
10. Gezinim ğeleri ve bağlantılar bütün sayfalarda tutarlı olmalıdır.
11. Aynı işleve sahip öğeler, benzer şekilde isimlendirilmelidir.
12. Hata mesajları açık ve yönlendirici olmalıdır.
13. Hukuki ya da mali sonuçları olan işlemlerde kullanıcıların hata yapma oranı azaltılmalıdır.

14. İnternet siteleri ara yüzler için hem yatay hem de dikey ekran yönünü desteklemelidir.
15. Kullanıcıların veri girişi yapması gereken alanların amaçları net bir biçimde belirlenmeli ve internet sitesi kodlanırken veri alanına, veri alanının neyi amaçladığına yönelik etiket bilgisi eklenmelidir.
16. İçerik fonksiyonellik ve bilgi kaybına yol açmayacak şekilde iki boyutlu kaydırmaya ihtiyaç duyulmayacak türde sunulmalıdır.
17. Metinsel olmayan içeriklerde yakın elementler arasında belirli bir renk kontrastı olmalıdır.
18. Paragraflar, satırlar, kelimeler ve karakterler arasında kullanıcıların içerik ve fonksiyon kaybı olmadan kolayca algılayabilecekleri şekilde mesafe bulunmalıdır.
19. Ekranda sunulan ek bilginin kullanıcının ek bir klavye veya fare hareketi olmadan görünebilmesi ve kaybolabilmesi sağlanmalıdır.
20. Durum mesajları ile işlemin gerçekleşme durumu kullanıcıya iletilmelidir.

AAA Seviyesi İlkeler

1. Sesli içeriklerin işaret dili çevirisi sağlanmalıdır.
2. Sesli açıklamalar detaylı bilgilendirme sağlamalıdır.
3. Video öğelerinin detaylı alternatifleri verilmelidir.
4. Canlı olarak yayımlanan ses öğeleri için metin alternatifleri sunulmalıdır.
5. Metin ve görsel öğeler uygun kontrast değerlerine sahip olmalıdır.
6. Arka plan sesleri dikkatli kullanılmalıdır.
7. Metinler, okunabilir olacak şekilde biçimlendirilmelidir.
8. Metinler resim formatında kullanılmamalıdır.
9. İçeriklerin tamamı klavye ile kullanılabilir olmalıdır.
10. Zaman sınırlamasından kaçınılmalıdır.
11. Kullanıcıların acil durumlar dışındaki güncellemeleri kapatabilmesi sağlanmalıdır.
12. Oturumun süresi dolduğunda kullanıcıların veri kaybetmeden işlemlerine devam edebilmeleri sağlanmalıdır.
13. İnternet sitelerinde bir saniyede 3 kereden fazla yanıp sönen öğeler yer almamalıdır.
14. Kullanıcılar internet sitesindeki konumları hakkında bilgilendirilmelidir.
15. Bağlantı isimleri bağlantının amacını açıklamalıdır.
16. İçeriği düzenlemek için bölüm başlıkları kullanılmalıdır.
17. Anlaşılmayan ya da bilinmeyen kelimeler için açıklama sunulmalıdır.
18. Kısaltmaların açılımları ve anlamları verilmelidir.
19. İçerikler basit ve anlaşılır olmalıdır.
20. Kelimelerin anlamı etkileniyorsa, uygun telaffuz şekilleri açıkça belirtilmelidir.
21. Otomatik değişiklikler sadece kullanıcı isteği ile başlatılabilir ya da durdurulabilir.
22. İçeriklere göre yardım işlevi sunulmalıdır.
23. Kullanıcıların hata yapması mümkün olduğunca engellenmelidir.
24. Ara yüzde yer alan tüm elementlerin tipi ve hangi amaçla kullanılacağı belirlenmeli ve kodlama sürecine yansıtılmalıdır.
25. Kullanıcılar herhangi bir işlem yapmazsa, veri kaybına neden olabilecek herhangi bir kullanıcı eylemsizlik süresi konusunda uyarılmalıdır.
26. Etkileşim tarafından tetiklenen hareket animasyonu, animasyon işlevselliği veya iletilen bilgi için gerekli olmadıkça devre dışı bırakılabilir.
27. İşaretçi (imleç) girişleri için düğmenin ve hedefin boyutu yeterli büyüklükte olmalıdır.
28. İçeriğin güvenliğini sağlama veya kullanıcı ayarlarına uyum için kısıtlamanın gerekli olduğu durumlar dışında, mevcut giriş yöntemlerinin kullanımı kısıtlanmamalıdır.

- “Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği” *Resmî Gazete*, 14 Ağustos 2010.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. “2018-2022 Stratejik Planı” http://www.sp.gov.tr/upload/xSPStratejikPlan/files/CkPFg+ASPB_2018-2022_Stratejik_Planı.pdf Erişim: 27 Eylül 2021.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. “2019-2023 Stratejik Plan” https://ailevecalisma.gov.tr/media/33674/acshb_2019-2023-stratejik-plan.pdf Erişim: 28 Eylül 2021.
- Akgül, Y., & Vatansver, K. (2016). “Web accessibility evaluation of government websites for people with disabilities in Turkey” *Journal of Advanced Management Science* 4 (3): 201-210.
- Aksoy, E. & Şengel, E. (2018). “Eğitim İnternete Göç Ederken Özel Gereksinimli Bireyleri Geride mi Bıraktık? Uludağ Üniversitesi Erişilebilirlik Değerlendirmesi” *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 31 (2): s. 561-588.
- Ataç, S. , Beyazgül, G. & Cengiz, Ç. (2020). “URAP Dünya Sıralamasında Yer Alan Türkiye Üniversitelerinin Kurumsal Web Sitelerinin Erişilebilirlik Açısından İncelenmesi” *İzmir Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (2): s. 121-132.
- Council of Europe Committee of Ministers. “Resolution ResAP (2001) 3, Towards Full Citizenship of Persons with Disabilities through Inclusive New Technologies” (Adopted on 24 October 2001). https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804eaa98 Erişim: 30 Eylül 2021.
- Çağiltay, K., ve Okan Kubuş. (2006). “E-devlet siteleri görme engelliler için erişilebilir mi?” *Türkiye Bilişim Derneği 23. Ulusal Bilişim Kurultayı (7-10 Kasım, Ankara) Kitabı*. Ankara: Türkiye Bilişim Derneği: s. 120-125.
- Çelik, T. (2014). “Web sitelerinin erişilebilirlik değerlendirilmesi: Ege Üniversitesi örneği” *International Journal of Social Science* 28, 429-443.
- Engelliler Hakkında Kanun.
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EngellilerinHaklarinalliskinSozlesme.pdf> Erişim: 21 Eylül 2021.
- Kaygısız, E. G., Keskin, İ., & Oğuz, N. (2011). “Görme ve işitme engellilerin üniversite internet sayfalarına erişebilirliği” *XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri Kitabı*. Malatya, Türkiye: s. 585-597.
- Kocak Tufan, Zeliha. “Thinking about students with disabilities in the pandemic” *University World News*, 23 January 2021. <https://www.universityworldnews.com/post.php?story=20210119103539813> Erişim: 30 Eylül 2021.
- Kurt, Serhat. (2011). “The accessibility of university web sites: the case of Turkish universities”. *Universal Access in the Information Society* 10 (1): s. 101-110.
- Kurt, Serhat. (2017). “Accessibility of Turkish university web sites” *Universal Access in the Information Society* 16 (2): s. 505-515.
- Menzi-Çetin, N., Alemdağ, E., Tüzün, H., & Yıldız, M. (2017). “Evaluation of a university website’s usability for visually impaired students” *Universal Access in the Information Society*, 16 (1): s. 151-160.

- Narin, B. (2018). "Evrensel Tasarım İlkelerinin Mayınlı Alanı: Dijital Haritalar ve Gazetecilik" *Erciyes İletişim Dergisi* 5 (4): s. 163-177.
- Onay Durdu, P. & Yerlikaya, Z. (2020). "The Perception of Website Accessibility: A Survey of Turkish Software Professionals" *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi* 11 (41): s. 42-71.
- Özürümler İdaresi Başkanlığı. "Özürümlüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması. (2010) <https://docplayer.biz.tr/23528510-Ozurluluge-dayali-ayrimciligin-olculmesi-arastirmasi.html> Erişim: 30 Eylül 2021.
- Özürümler İdaresi Başkanlığı. "Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Ulusal Eylem Planı (2010-2011)" *Resmi Gazete*, 12 Kasım 2021. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/11/20101112-19.htm>
- Şerefoğlu, H. & Henkoğlu, T. (2019). "Türkiye'deki Üniversite Web Sitelerinin Görme ve İşitme Engelli Kullanıcılar Açısından Erişilebilirliklerinin Değerlendirilmesi" *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 1: s. 111-122.
- TÜBİTAK. "İnternet Sitelerinde Kullanılabilirlik ve Erişilebilirlik Rehberi" [Kamu İnternet Siteleri Rehberi (KAMİS)] <https://dijitalakademi.bilgem.tubitak.gov.tr/wp-content/uploads/2021/01/Bolum1-2.pdf> Erişim: 4 Ekim 2021.
- TÜBİTAK. "KAMİS Rehber Bölümleri" <https://dijitalakademi.bilgem.tubitak.gov.tr/kamis> Erişim: 4 Ekim 2021
- TÜRKSAT. "Kamu Kurumları İnternet Siteleri Standartları ve Önerileri Rehberi" 18 Mart 2009. <https://afyonluoglu.org/> Erişim: 4 Ekim 2021.
- YÖK Engelli Öğrenci Çalışma Grubu "Engelli Öğrencilerin Küresel Salgın Sürecinde Eğitime Erişimi İçin Yükseköğretim Kurumlarında Alınan Tedbirlere İlişkin Anket Sonuçları" https://www.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/Haber%20%c4%b0%c3%a7erisindeki%20Belgeler/Dosyalar/2020/engelli_ogrenci_anketi_03122020.pdf Erişim: 1 Ekim 2021.
- Yüksek Öğrenim Kurumu - Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi. "Öğrenci İstatistikleri" Erişim: 15 Eylül 2021.

Bu rapor, Etkiniz AB Programı kapsamında Avrupa Birliği finansal desteği ile üretilmiştir. İçeriğinden yalnızca Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği [TOHAD] sorumludur ve hiçbir şekilde Avrupa Birliğinin görüşlerini yansıtmamaktadır.

